

Handelshögskolan i Stockholm
Examensuppsats inom Företagande och ledning
Magisteruppsats 20 p (30 ECTS)
2010-09-04

En mix av krav

- En studie av finansieringsmodeller i ideell sektor -

Författare: Erik Sjöstrand, 20506
Handledare: Filip Wijkström, docent
Framläggning: 16 september 2010
Opponent: Svante Bengtsson

Abstract:

In this thesis a study about funding in civil-society organizations is carried out. The aim is to understand how an organization in civil-society is affected by different forms of financing models. The empirical material in the thesis consists of a case study of three Swedish civil-society organizations (CSO) producing social services in the field of rehabilitation of people with a drug addiction. The case study consists of mainly interviews with people holding a leading position in the three organizations together with a study of for the research question relevant documents. From the empirical material, including an extensive analysis of these organizations different income sources, a partial model of how to categorize and analyze different forms of funding in CSOs is developed. The model shows that different forms of funding, not only the nature of the source of the funding, brings expectations and demands that the receiving organization has to deal with. When analyzing the CSOs included in the study different mixes of funding categories bring different, often disparate, expectations and demands. In the last part of the thesis the author uses Frame theory to analyze how the organizations deals with this complex mix. Strong discursive processes where stories are used to frame the organizations work to be able to bridge the gap between what is carried out and the expectations. An in the organization internal framing process is also spotted.

Keywords: civil society, nonprofit sector, frame theory

Innehåll

Inledning	2
Berättelsen startar, en bakgrund	4
Frågeställning och avgränsning.....	7
Metod.....	8
Tidigare forskning, min teoretiska grund.....	10
Tre fallstudier – det empiriska materialet.....	19
Bygga modell och analysera.....	30
En mångfald av finansieringskällor.....	30
Mångfald av krav och förväntningar.....	39
Organisationernas finansieringsmix.....	41
Aktiv inramningsprocess som positionerar	44
Ideologisk penningtvätt	46
Mina slutsatser.....	48
Diskussion och avslutande reflektioner.....	50
Källförteckning.....	52

Inledning

I denna uppsats kommer jag att studera den ideella sektorn i Sverige. Förutom ett eget engagemang och intresse av denna del av samhället är det ett relativt sett obeforskat område. Detta trots att den ideella sektorn, ibland vid sidan av det offentliga och näringslivet kallade tredje sektorn, utgör drygt fem procent av Sveriges BNP.¹ Samtidigt har sektorn under senaste tid uppmärksammas mer i det politiska samtalet. När Fredrik Reinfeldt presenterade regeringsförklaringen² för den nytilträdde borgerliga regeringen 2006 betonade han den ideella sektorns plats i det svenska välfärdssamhället:

”grunden för trygghet och gemenskap läggs i ett starkt civilt samhälle såsom föreningsliv, idrottsrörelser, kyrkor, samfund och ideella organisationer. Solidariteten i de offentliga välfärdssystemen är ett komplement till ett samhälle som i högre grad präglas av medmänsklighet, ansvarstagade och idealitet”.

Regeringsförklaringen betonar vidare att:

”ett ökat samarbete mellan den offentliga, privata och ideella sektorn är nödvändig för att utveckla vårt samhälle (...) Fler aktörer ska uppmuntras att bidra till en utvecklig av vården och omsorgen. Lika villkor ska gälla för privata, ideella, kooperativa och offentliga aktörer”.

Istället för att fokusera min uppsats på den ideella sektorns röstgivande funktion (som är det vanlig för att studera ideella sektorn i Sverige) väljer jag att ta mig an sektorns roll som serviceproducent. Denna roll uppmärksammas inte bara av regeringen utan är också ett växande fält för sektorn. Mellan 1992 och 2002 ökade den samlade omsättningen i sektorn från 60 miljarder kronor till 125 miljarder. Detta motsvarar en ökning från drygt 4 procent av BNP 1992 till 5,3 procent 2002. Nettoökningen av antalet anställda var samtidigt 10000 anställda till totalt omkring 145 000 anställda.³ När dessa siffror bryts ner i olika fält ser vi att den största tillväxten av antalet anställda har skett inom serviceproducerande verksamheter som kan klassificeras som ”social omsorg” medan den största minskningen har skett inom traditionella röstproducerande fält såsom ”arbetsmarknad”. När Wijkström och Einarsson analyserar denna statistik pekar de på en rörelse från en ideell sektor fokuserad på röstproduktion mot en sektor präglad av serviceproduktion⁴. Serviceproduktionen inom ideell sektor kan grovt delas upp i medlemservice och samhällsservice. Medlemservice kan hittas i flera organisationer men ett typexempel kan handla om idrottsrörelsens verksamheter för sina medlemmar. Kring detta finns det en del forskning gjord. Mer obeforskad är den samhällsservice som vissa organisationer arbetar med. Det är också detta område som mycket av den politiska diskussionen har rört. Jag väljer därför att i denna uppsats ta mig an denna verksamhet. Detta kan röra verksamheter som går rakt in i välfärdens kärna; vård, skola och omsorg.

I Sverige betraktas samhällsservice som ett ansvar för stat, kommun och landsting. Det är den offentliga sektorn som i första hand både reglerar, finansierar och producerar denna service. So-

¹ Einarsson & Wijkström (2007)

² Regeringsförklaringen (2006)

³ ibid

⁴ Wijkström och Einarsson (2006)

cialstyrelsen konstaterar dock att ideella organisationer sedan början av 1990-talet fått en ökad betydelse i producerandet, både som ren uppdragstagare och som samverksanspartner.⁵ Även Statskontoret bekräftar utvecklingen mot att offentlig sektor i allt större utsträckning lägger ut sin verksamhet på andra utförare och att en större andel idag utförs av ideella organisationer.⁶ Jag kommer därför att ta min utgångspunkt i denna utveckling och startar min berättelse i diskussioner kring denna nya situation.

⁵ Johansson (2003)

⁶ Statskontoret (2004)

Berättelsen startar, en bakgrund

Sveriges offentliga sektor

Vård, skola, omsorg. Det har vi fått lära oss är det stora politiska frågorna inför varje svensk val. Velfärdens omfattning och hur den ska vara organiserad förefaller vara de frågor som utgör den huvudsakliga skillnaden mellan svensk politiks två stora alternativ. Kanske råder det större enighet kring den första frågan. Vi ska ha en omfattande offentlig välfärd i Sverige. Men kring den andra frågan, hur den ska organiserad, verkar oenigheten större.

Den stora diskussionen startade inför valet 1985. Moderaterna gick ut hårt med att den offentliga sektorn måste konkurrensutsättas, fler privata aktörer måste in som utförare av offentlig service. Partiets ledare Ulf Adelsson gick ut i Dagens Nyheter och deklarerade att "*Vi måste göra en rivstart*".⁷ Socialdemokraterna sa nej till moderaternas "*systemsifte*" och vann valet. Men frågan var lyft och bollen var i rullning. De kommande decennierna kom att innebära stegvisa öppningar för ett betydligt större inslag av nya utförare inom den offentligt finansierade välfärden. Stadsbidrag infördes för alternativa barnomsorgsformer. På 1990-talet blir det på bred front möjligt att starta fristående skolor då du själv får välja skola och skolpengen införs.⁸ Från 2001 har andelen elever i fristående skola gått från ungefär tre procent till att 2009 vara över tio procent.⁹ Försäljningen av S:t Görans sjukhus till det privatägda bolaget Capio genomförs och kommunen börjar upphandla vård av äldre. Vård, skola och omsorg har på nytt öppnats upp för andra aktörer än den offentliga och nya producenter kommer in. I det här perspektivet blir det intressant att lite närmare beskriva vilken syn på civilsamhället som varit närvarande i den offentliga sektorns diskussioner. Jag börjar med att försöka reda ut begreppen.

Det offentligas syn på civilsamhället

De aktörer, aktiva i vår välfärdsproduktion, som denna uppsats ska handla om är de som varken kan sägas höra hemma i den statliga sfären eller näringslivet. Det är organisationer som är privat organiserade men utan att vara vinstdrivande samtidigt som de bär någon form av allmännyttigt uppdrag utan att vara statliga eller kommunala. Dessa organisationer kan, och har så historiskt gjorts, benämnas på en rad olika sätt. Organisationernas röstproduktion var länge det som fokuserades och *folkrörelser* var en vanlig benämning på dessa organisationer. Exempel på denna syn och benämning finner vi exempelvis i den statliga "Folkrörelseutredningen"¹⁰. Under 1990-talet, till stor del förknippat med Sveriges EU-inträde, kom begreppet *social ekonomi* in i byråkrat-svenskan. I detta begrepp, som innefattar såväl föreningar och kooperativ som stiftelser, ligger fokus snarare på dessa organisationers allmännyttiga roll i att skapa sysselsättning och regional utveckling.¹¹ Här börjar också ett sektorsbegrepp skönjas som blir än tydligare i begreppet *ideell sektor*, ibland kallad tredje sektor, som en egen sektor bestående av de formella organisationer som inte passar in i näringslivet eller den offentliga sektorn. I dag används i stor utsträckning *civilsamhället* i den statliga vokabulären som ett bredare begrepp för att vid sidan av de klassiska

⁷ Pettersson (2001)

⁸ ibid

⁹ Skolverket

¹⁰ SOU 1987:35

¹¹ Regeringskansliet, Kulturdepartementet (1999)

folkrörelserna även fånga in nya sociala rörelser och sätt att organisera sig.¹² I den allmänna diskussionen förekommer dock många andra begrepp såsom Non-Governmental Organizations (NGO), Non-Profit Organizations (NPO) för att beteckna dessa organisationer. I denna uppsats försöker jag använda används ideell sektor eller civilsamhällets organisationer för att beteckna dessa organisationer som grupp och ideella organisationer alternativt idéburna organisationer för att beteckna enskilda organisationer.

Denna mångfald av begrepp har, som jag delvis visat, en parallell i vilken roll de idéburna organisationerna har tilldelats i det svenska politiska samtalet. Längre tilldelades de rollen att vara pådrivare på och komplement till den offentliga sektorn.¹³ Från 1960-talet började en rad rörelser växa fram som till skillnad mot den tidigare komplementära rollen kan sägas ha en mer ersättande roll. Dessa har då mer rollen av att gå in och ersätta den verksamhet som det offentliga driver. Som exempel kan nämnas en del handikapp- och självhjälpsorganisationer. Ekonomiska stödmodeller till den ideella sektorn har stött den officiella politiken och uppmuntrat medlemsvärvning snarare än serviceproduktion.¹⁴ Möjligtvis håller detta nu på att ändras. I debatten om hur den svenska välfärden ska organiseras har ideella organisationer och nykooperation stått i centrum. Den ideella sektorns roll som serviceproducent betonas åter och relationerna mellan de olika aktörerna tar nu allt oftare formen av ett kontrakt.¹⁵ Organisationernas roll som pådrivare och komplement förändras mot en roll som ersättare (mot ersättning) för det offentliga. Inom missbrukarvården är denna trend tydlig där ideella organisationer står för en avsevärd del av den tillgängliga verksamheten. Organisationer inom den ideella sektorn jämföras i det offentliga ögon med bolag i näringslivssektorn. En kontraktskultur råder med upphandling på lika villkor. Den verksamhet som ideella organisationer bedriver i denna sektor är alltså inte ett komplement till det offentliga utan en tydlig ersättning till den verksamhet som det offentliga annars själv skulle bedriva.¹⁶

Nytt synsätt – ändrad resurstilldelning

Den förändring i det offentliga synsätt på den ideella sektorn som jag skissat ovan har även genomslag i de resurser som det offentliga ställer till enskilda organisationers förfogande. Generellt kan en rörelse från bidrag till ersättning skönjas. Bergmark visar på ett förhållningssätt från svenska kommuner att i högre grad än tidigare försöka få *"valuta för pengarna"*.¹⁷ Man försöker komma bort från allmänna bidrag till vällovliga verksamheter och istället inrikta sig på saker som kommunen har en omedelbar nytta av. Detta gör att mer entreprenadliknande former med formella avtal används. Organisationerna ska helt enkelt leverera det de får betalt för. Detta innebär i förlängningen att det offentliga inflytande på organisationerna i den ideella sektorn tilltar på bekostnad av dessas självständighet. Styrningen av, och insynen i, organisationernas verksamhet ökar. Denna utveckling innebär också att de generella bidragen minskar totalt sett. Den officiella politiken där de ideella organisationerna sågs som pådrivare och komplement förändras sakta mot en politik där de istället är en ersättning för det offentliga.

¹²SOU 2007:66

¹³ Johansson (2005)

¹⁴ Lundström & Wijkström (1997)

¹⁵ Wijkström (2004)

¹⁶ Stenius (1999)

¹⁷ Bergmark (1994)

Dessa olika sätt att se på ideella organisationer från det offentliga sida går även att se i statlig bidragsgivning. Olika former av statligt stöd till organisationer i den ideella sektorn är präglade av olika idétraditioner. Vid olika tidpunkter har skilda idéer kring syn på de ideella organisationerna och vad i dess verksamhet som ska stödjas förts in och stannat kvar i bidragssystemen. Följden har blivit att dessa system nu verkar parallellt och det är inte ovanligt att en och samma organisation träffas av olika system som sinsemellan bär på helt olika logiker.¹⁸ De ideella organisationerna lever mitt i detta lapptäcke av olika ersättningssystem och tvingas navigera mellan dem. Vad får det för konsekvenser?

Konsekvenser för organisationerna

Organisationerna i civilsamhället är i hög grad ekonomiskt beroende av de olika ersättningar de kan få från det offentliga. Det finns dock andra inkomstkällor som de också måste förhålla sig till. Detta kan handla om medlemsavgifter, gåvor eller projektbidrag från andra organisationer. Denna diskussion är dock inte ny. En statsvetare som Heckscher oroade sig 1951 för hur organisationerna skulle kunna behålla sin särart och autonomi när de samverkade med staten.¹⁹ Dessa frågor är högst aktuella även idag. I denna uppsats ska jag försöka kartlägga och skapa en bild av de ekonomiska resurser som finns tillhands för ideella organisationer idag. Jag kommer försöka skapa en bild som både tar hänsyn till de olika logikerna i offentliga ersättningssystem och till de logiker som går att finna i andra inkomster. Vad är det för karta av logiker som organisationer tvingas navigera efter?

¹⁸ Wijkström, Einarsson & Larsson (2004)

¹⁹ Heckscher (1951)

Frågeställning och avgränsning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att bidra med kunskap och förståelse om hur den ideella sektorns organisationer fungerar. Mer specifikt är syftet att undersöka hur dessa organisationer finansierar sin verksamhet och om typen av finansieringsform har någon betydelse och inverkan på hur organisationen kan bedriva sin verksamhet och uppfylla sitt uppdrag. I uppsatsen vill jag därför analysera de villkor, krav, förväntningar med mera som följer med olika typer av finansiering med syftet att modellera ett verktyg för att analysera organisationers olika finansieringsformer. Utifrån denna modell vill jag sedan belysa vilka eventuella konsekvenser olika finansieringsformerna för med sig in i organisationerna. Som sista del är sedan ambitionen att förstå hur organisationerna arbetar för att hantera dessa konsekvenser.

Detta syfte låter sig inte lätt överföras i en enkel forskningsfråga vilket gör att denna därför blir ganska bred. Frågeställningen som jag använder mig av är:

Hur finansieras organisationer i den ideella sektorn och vilken inverkan har olika typer av finansiering på dessa organisationer?

Denna frågeställning kommer att försöka besvaras genom följande:

- Framtagande av modell för analys av organisationers finansieringsmix.
- Analys av organisationers finansieringsmix och dess konsekvenser.
- Analys av hur organisationer arbetar för att hantera dessa konsekvenser.

Avgränsningar

Uppsatsen kommer att avgränsas i framförallt två hänseende. Det första handlar om ett urval av vilka organisationer i den ideella sektorn som kommer att analyseras. Som jag i inledningen redogjort för så kommer jag att avgränsa mig till organisationer som verkar inom det sociala fältet. Anledningarna till detta är flera. Dels är detta en del av den ideella sektorn som förefaller växa i omfattning. Dels är detta också ett fält där vi hittar organisationer som till stor del ägnar sig åt serviceproduktion, ett arbetsområde som för den här sektorn förefaller vara mer obeforskat än röstproduktion. Detta innebär att jag inte kommer att studera organisationer i den ideella sektorn som verkar inom andra fält, exempelvis arbetsmarknadsfältet eller studiefältet.

Den andra tydliga avgränsningen som jag gör handlar om vilka resurser som jag kommer att studera. Det är ingen tvekan om att den typ av organisationer som jag studerar behöver och har tillgång till andra resurser än rent monetära. Detta kan exempelvis handla om ideellt arbete, goodwill och skattelättnader. Villkoren och konsekvenserna av att arbeta med denna typ av resurser lämnas utanför uppsatsen. Istället fokuseras endast på de pengar som kommer in i organisationernas redovisningssystem. Denna avgränsning görs för att uppsatsen ska få ett tydligare fokus och av hänsyn till arbetets omfattning.

Metod

Denna uppsats är skriven utifrån ett intresse av att lära sig mer om hur organisationer i den ideella sektorn fungerar. Speciellt intresserad är jag av möten mellan dessa organisationer och andra aktörer i offentlig sektor och näringsliv. Jag tror att vi i gränslandet mellan dessa kan få en ökad förståelse för likheter och skillnader i de processer som verkar inom olika typer av organisationer. Ett sådant gränsland är som jag pekat på det sociala fältet. Här bedrivs verksamheter av aktörer från flera sektorer men fältet domineras och finansieras till stor del av det offentliga. Genom denna finansiering möts organisationer från olika sektorer och tvingas att förhålla sig till varandra. Därför kommer jag i denna uppsats att fokusera på finansieringsströmmar in i ideella organisationer inom det sociala fältet och hur dessa organisationer förhåller sig till denna finansiering.

Empiriskt urval

Det empiriska materialet i uppsatsen består av material insamlat från tre organisationer. Dessa är Basta arbetskooperativ (Basta), Dagöholm behandlingshem (Dagöholm) och KRIS Örebro (KRIS). Dessa är alla, på lite olika sätt, verksamma inom den sociala sektorn i Sverige. De är idéburna organisationer som har engagerat sig i att producera välfärdstjänster. Motivet till att jag valt organisationer inom det sociala fältet är som jag tidigare sagt att det här finns ett relativt stort inslag av utförare från den ideella sektorn samtidigt som den offentliga sektorn spelar en stor roll. Det finns även en del litteratur kring relationen mellan det offentliga och det ideella på detta område.

Organisationerna jag har valt har en för mig hanterlig omsättning att hantera. Omsättningen ligger mellan ungefär 4,5 och 25 miljoner kronor. Detta val är gjort utifrån möjlighet att hantera materialet och för varje organisation i alla fall ha möjlighet att analysera hela materialet.

Organisationerna är också valda utifrån att de sinsemellan är olika. Dagöholm har funnits relativt länge. De är organisatoriskt kopplade till en större organisation (IOGT-NTO). Deras verksamhet är också starkt fokuserad och institutionaliserad, de definierar sig tydligt som ett behandlingshem. KRIS är likt Dagöholm kopplade till en större organisation, de är en lokalavdelning av federationen Riks-KRIS. KRIS är relativt unga och har flera olika delar i sin verksamhet. Slutligen är Basta ett arbetskooperativ med klara kommersiella inslag. De har funnits i runt 15 år och har verksamhet inom flera olika områden.

Sammantaget gör detta att organisationerna jag väljer att studera har klara likheter men också klara olikheter. Detta möjliggör en enhetlig analys som ändå kan ge möjlighet till att se variationer mellan olika organisationer.

Val av metod

Studien är gjort utifrån ett kvalitativt snarare än kvantitativt angreppssätt. Syftet med en kvalitativ studie är oftast snarare ”förstående” än ”förklarande” och syftar primärt till att beskriva fenomenet som ska undersökas så grundligt som möjligt medan den kvantitativa ansatsen primärt fokuserar på fenomenets utbredning.²⁰ Förhoppningen är den kvalitativa ansats som jag valt därför

²⁰Andersen (1998)

ska ge en djupare förståelse för hur de studerade organisationerna resonerar kring sin finansiering och samspelet med aktörer i den offentliga sektorn.

För detta har intervjuer genomförts med personer på ledningsnivå i de studerade organisationerna som har god insyn i hur organisationens finansiering fungerar samt lång erfarenhet av arbetet inom den aktuella organisationen. De är också personer som aktivt deltar i det dagliga arbetet med att ha kontakt med finansiärer för att säkra befintlig finansiering och att söka ny. Dessa intervjuer har varit semistrukturerade och varierat i omfattning mellan en och två timmar. Intervjuerna har genomförts på plats hos de studerade organisationerna utom en som skett via telefon. Två intervjupersoner har intervjuats två gånger för att komplettera det tidigare insamlade materialet.

Som komplement till intervjustudien har en dokumentstudie genomförts. En del av denna är analys av bokslutsrapporter med bakomliggande resultatrapporter från de studerade organisationerna. Här har senast tillgängliga års rapporter används. I dokumentstudien har även delar av organisationernas egna beskrivande material studerats samt också ett antal utvalda avtal upprättade mellan den organisationen och finansiären. Slutligen har några policy- och regeldokument från finansiärer inhämtats och analyserats.

Det insamlade empiriska materialet har sedan, med stöd från tidigare forskning, fått driva fram den partiella modell för hur finansieringsmixen i en organisation i den ideella sektorn kan analyseras. Efter modellens framtagande har jag sedan valt att gå tillbaka till det empiriska materialet och med den framtagna modellen analysera de studerade organisationernas finansieringsmix. Efter detta har en analys gjorts av hur organisationerna förhåller sig till de olika krav och förväntningar som deras mix av finansiering för med sig.

Studiens tillförlitlighet

Två centrala begrepp för att bedöma trovärdigheten i en studie är validitet och reliabilitet. Validiteten beskriver giltigheten och relevansen i den gjorda studien. I strävan mot en hög giltighet har jag i valet av teorier fokuserat på hur väl de överensstämmer med det empiriska materialet. Tyngdpunkten i teorivalet ligger därför på material som är utvecklat utifrån studier av ideella organisationer. Relevansen tar sikte på hur relevant det empiriska underlaget är i förhållande till studiens problemställning. Här har jag tydligt avgränsat mig till organisationer i den ideella sektorn som är verksamma inom det sociala fältet. Studiens resultat här därför primär relevans för denna typ av organisationer vilket också betonas av att den modell som utvecklas beskrivs som partiell. För andra idéburna organisationer inom andra fält behöver modellen förmodligen utvidgas genom ytterligare empiriska undersökningar. Urvalet av de intervjuade personerna har dock gjorts för att säkra en så hög relevans som möjligt.

Reliabiliteten tar till skillnad från validiteten sikte på hur exakt forskaren faktiskt mäter det som avses mätas.²¹ Vid användandet av intervjuer blir det här avgörande om den intervjuade skulle svara likadant på samma fråga vid en annan undersökning. För att försöka uppnå en hög reliabilitet har kontrollfrågor ställts under intervjuerna. Svaren har också jämförts med det empiriska underlag som funnits att tillgå genom dokumentstudien.

²¹ Andersen (1998)

Tidigare forskning, min teoretiska grund

Min teoretiska del bygger jag upp utifrån ett antal olika teorier. Som en grund att stå på använder jag en teoretisk modell som beskriver samhället som bestående av sektorer. Denna syn på samhället kommer att vara genomgående i hela uppsatsen och redovisas för att läsaren ska förstå min utgångspunkt. Ur denna hämtas också till viss del den begreppsapparat som används för att beskriva olika typer av organisationer.

Vidare består uppsatsen av i huvudsak två olika ”teoretiska paket”. De är valda för att fungera för att analysera mötet mellan de två huvudsakliga empiriska fält som uppsatsen behandlar. För att kunna analysera organisationerna i den ideella sektorn används teorier om logiken i denna sektor samt de delar av ”social movement” forskningen som kommit att benämnas ”Frame theory”. För att kunna analysera det andra huvudsakliga empiriska fältet, aktörer i den offentliga sektorn, används teorier kring statlig förvaltning. Här fokuserar jag på den del av den forskning som finns kring vad som kallas New Public Management (NPM) och vilka konsekvenser vi kan se att införandet av NPM i Sverige har fått för relationen mellan den ideella och offentliga sektorn.

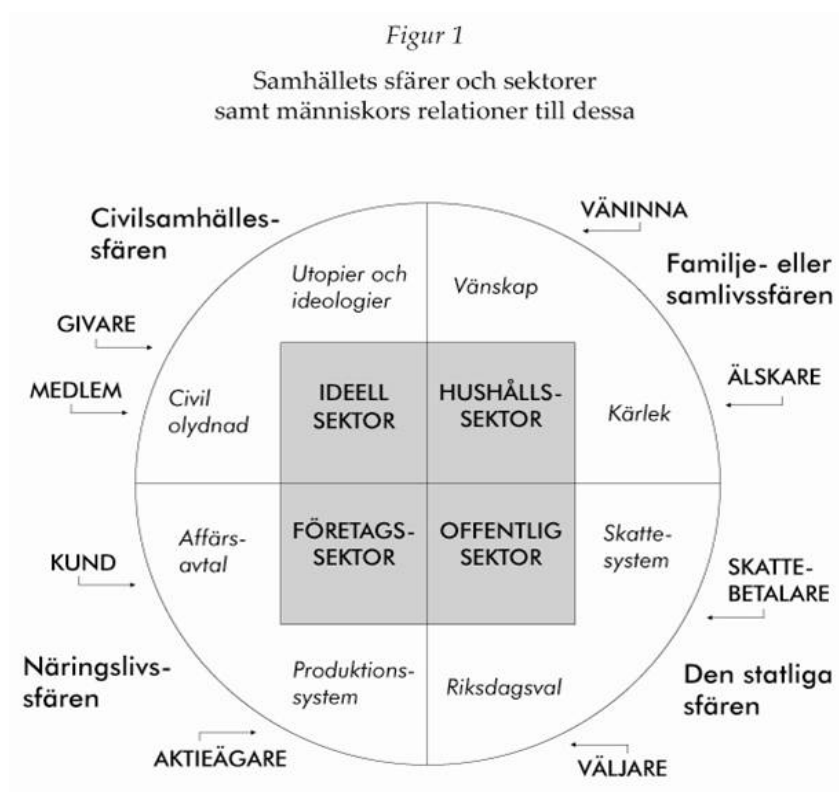
På detta sätt blir mitt teoretiska ramverk uppdelat i ett teoripaket främst utvecklad för finansiären och ett paket främst utvecklad för organisationen som mottar finansieringen. Uppsatsen blir ett möte mellan dessa två kategorier av aktörer där det primära subjektet som jag kommer att analysera blir den mottagande organisationen och finansiären får en objektsposition som finns med för att fördjupa förståelsen.

I teoriavsnittet kommer en översättning till svenska av vissa engelska begrepp att göras. Denna översättning är min egen fria översättning.

Syn på samhället bestående av sektorer

Min syn på samhällets organisering präglas starkt av Wijkström och Lundströms modell av samhällets sfärer och sektorer.²² Denna delar in samhället i fyra sfärer: den statliga sfären, näringslivssfären, familje- eller samlivssfären och civilsamhällessfären. Till dessa sfärer kopplas viktiga samhällsfunktioner och olika roller som människor har i relation till dessa sfärer. De institutionaliserade delarna av varje sfär ges benämningen sektor. Vi är välbekanta med den offentliga sektorn och företagssektorn och kanske också hushållssektorn. Civilsamhällets institutionaliserade del väljer Wijkström och Lundström att benämna den ideella sektorn. Här hittar vi vad vi brukar kalla ideella eller idéburna organisationer. Det kan vara frågan om stora ideella organisationer som Röda korset eller Svenska kyrkan, små idrottsföreningar eller välgörenhetsstiftelser. Utanför dessa ligger samhällsfunktioner som håller ihop sfären och som är viktiga för att relationerna inom de olika sfärerna ska fungera. Modellen för samhällets sfärer och sektorer sammanfattas nedan i figur 1. Observera att människans relation till sfärerna och sektorerna samt samhällsfunktionerna i sfärerna endast är exempel och ingen uttömmande lista. Modellen ska också ses som en idealtypisk beskrivning där enskilda organisationer kan röra sig mellan de olika sektorerna över tid.

²² Wijkström och Lundström (2002)

Figur 1, ur Wijkström och Lundström (2002)

En central del i resonemanget kring denna uppdelning av samhället är att varje sektor är präglad av sin egen inre logik för hur organisationerna inom den fungerar.²³ Logiken i den ideella sektorn beskrivs till stora delar av nästa teoretiska modell och går i korthet ut på att organisationens uppdrag står i fokus och resurser söks för att kunna uppfylla detta uppdrag. Logiken i exempelvis företagssektorn kan beskrivas tvärt om. Där är resurserna i fokus med vinst som målet, företagets affärsidé kan sedan anpassas för att maximera vinsten.

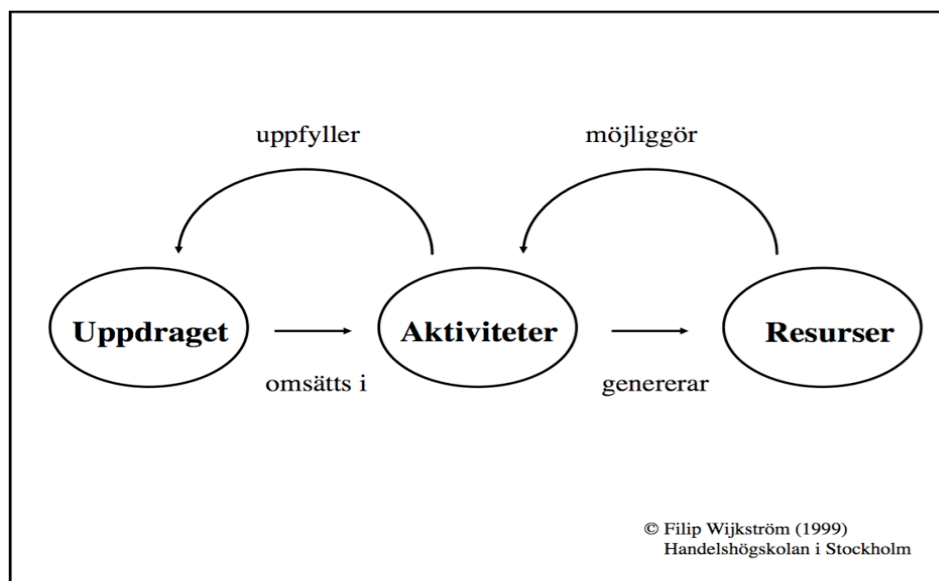
Denna uppsats kommer alltså fokusera på organisationer som återfinns i den ideella sektorn. Jag vill genom att visa på modellen också sätta fokus på relationerna mellan organisationer i olika sektorer. Min ingång för att beskriva denna relation kommer framförallt att vara de penningströmmar som går mellan olika samhällssektorer och de logiker eller rationaliteter som är knutna till dessa strömmar.

Logiken i den ideella sektorn

Som en modell för att analysera och förstå logiken i den ideella sektorn använder jag mig av en annan modell av Wijkström. Den beskriver på ett överskådligt sätt den logik som organisationer i den ideella sektorn präglas av. I den ser vi att en ideburen organisation har ett uppdrag som ska förverkligas. Detta uppdrag omsätts sedan i aktiviteter som i sin tur bidrar till att ge organisationen resurser för sitt arbete. Wijkström menar också att dessa resurser i sig möjliggör nya aktivite-

²³ För vidare fördjupning se exempelvis Sjöstrand (1985) samt Ahrne (1994)

ter. Den sista kopplingen i modellen implicerar att verksamheten som organisationen bedriver uppfyller, och eventuellt också påverkar, det uppdrag som organisationen utgår ifrån.

Figur 2 Logiken i den ideella sektorn

Denna modell tydliggör hur organisationens uppdrag och aktivitet hänger ihop med de resurser som organisationen har till sitt förfogande och fungerar därför som en övergripande analysmodell för uppsatsen. Den kommer också vara central för att analysera hur organisationens aktiviteter och verksamhet påverkas av dess resurser.

Modellen öppnar upp för två fällor som idéburna organisationer kan hamna i. Den första fällan är en aktivitetsfälla där aktiviteter som "alltid" har genomförts blir ett självändamål i sig utan koppling det som organisationen definierar som sitt uppdrag. Den andra fällan är en resursfälla där organisationen fastnar i sina resurser. Det kan exempelvis vara hus som de äger som det inte finns någon tanke på att sälja trots att husen inte bidrar till det att möjliggöra aktiviteter som kan uppfylla syftet och att det frigjorda kapitalet vid en försäljning skulle skapa nya möjligheter att uppfylla uppdraget.

För att analysera mikroperspektivet och förstå vad som händer i de enskilda organisationerna kommer jag att koppla ihop denna mera övergripande modell med inramningsteori. Denna kan ge oss, om inte svar, så en hjälp i att förstå hur processerna går till när det gäller att omsätta uppdraget i aktiviteter och hur dessa sedan kan generera resurser till organisationen.

Inramningsteori (fri svensk översättning av Frame Theory)

Teorin kring inramning utvecklades i huvudsak från början av Goffman som beskrev det som "*schemata of interpretation*" (*diagram av tolkningar*) som möjliggör för individer "*to locate, perceive, identify and label*" (lokalisera, uppfatta, identifiera och beteckna) händelser i deras omvärld.²⁴ Denna grund har

²⁴ Goffman (1974)

sedan utvecklats vidare inom social movement teorin och konceptualiserats av bland annat Snow och Benford. Det är deras definitioner och arbete som jag kommer att använda i denna uppsats.

Inrama beskriver det arbete som sker med meningsskapande i en social rörelse där ett gemensamt sätt att utforma och beskriva rörelsens övertygelse och uppdrag tydliggörs. Det är en aktiv och dynamisk process som hela tiden pågår med syfte att inspirera och legitimera en organisations existensberättigande, verksamhet och kampanjer.²⁵ Det skiljer sig från schemata och andra kognitiva konstruktionsteorier på så sätt att inramning inte i första hand fokuserar på individen utan också på resultatet av en förhandlingsprocess där en delad mening förhandlas fram.

Snow & Benford²⁶ listar tre huvudsakliga uppgifter för inramningsprocessen. Dessa uppgifter är:

1, **Diagnostiserande inramning** som handlar om att identifiera ett problem som behöver lösas men också vad som är orsaken till problemet, vem som bär ansvaret etc.

2, **Prognostiserande inramning** handlar om att föra fram ett synsätt på lösningen på problemet samt strategier för hur detta ska ske. Det kan också inkludera motinramning (counterframing) där motståndares inramningar ifrågasätts och inramas på ett nytt sätt.

3, **Motiverande inramning** handlar till sist om att inrama organisationen på ett sätt som gör att det finns en vilja att stödja organisationen på olika sätt. Att utveckla en passande vokabulär som kan motivera är en stor del i denna uppgift.

Ramar genereras och utvecklas delvis inom ramen för de tre huvuduppgifterna men Benford och Snow²⁷ menar att det också finns tre överlappande processer som också bidrar till skapandet av ramar. Dessa kallar dem för den diskursiva, den strategiska och den utmanande processen. Jag kommer att fokusera på de två första.

Diskursiv process

I den diskursiva processen spelar orden en central roll för utvecklingen av ramarna. Prat, samtal och skriftlig kommunikation är med och genererar ramar. Denna process verkar dels som ett sätt att stärka sammanhållningen kring organisationens uppdrag och synsätt genom att binda ihop olika verksamheter med organisationens uppdrag. Dels verkar den som en ramförstärkning (frame amplification) genom att framhäva vissa verksamheter eller värden i organisationen. Dessa värden får stå som en symbol för vad organisationen är (eller vill vara) och kan koppla ihop den med allmänt delade värderingar i omvärlden.

Strategisk process

Den strategiska processen beskrivs som det som sker när arbetet med inramning blir avsiktlig och målinriktad. Benford och Snow beskriver detta som att *"Frames are developed and deployed to achieve a specific purpose – to recruit new members, to mobilize adherents, to acquire resources, and so forth."*²⁸ När arbetet på detta sätt blir strategiskt använder inramningsteorin begreppet ramjustering (frame adjust-

²⁵ Snow & Benford (1988), Snow et al (1986), Benford & Snow (2000)

²⁶ Snow & Benford (1988), utvecklat ytterligare i Snow & Benford (2000)

²⁷ Benford & Snow (2000)

²⁸ Benford & Snow (2000)

ment)²⁹. Denna ramjustering utvecklas i detalj av Snow et al. De menar att det finns fyra huvudsakliga processer att arbeta med när det gäller ramjustering. Dessa är ramöverbrygging (frame bridging), ramexpansion (frame extension), ramtransformering (frame transformation) och ramförstärkning som jag delvis redan berört.

Ramöverbrygging är en process där två ideologiskt samstämmiga, men strukturellt separerade, ramar kring en viss frågeställning eller verksamhet kopplas samman. Det kan exempelvis handla om organisationer som utifrån olika utgångspunkt kommer till en gemensam slutsats som de tillsammans kan arbeta med. Klimatfrågan kan vara ett sådant exempel där flera organisationer hittat gemensamma ramar som de kopplat ihop och byggt kampanjer utifrån.

Ramexpansion är en process som organisationer kan ta till när deras uppdrag och värderingar inte skapar något stöd hos dem man vill nå. Då kan organisationen behöva vidga sin ram till att omfatta värden som inte från början ligger inom organisationens ursprungliga ram men som man behöver omfatta för att få det stöd som man anser sig behöva.

Ramförstärkning är ett inslag både i den diskursiva och i den strategiska processen. I ett strategiskt sammanhang används den medvetet för att väcka stöd och engagemang för organisationen och dess uppdrag och verksamhet. Detta görs genom att koppla förstärka de delar i organisationens ram som kan tänkas appellera till de vars stöd organisationen vill ha. Detta kan vara stora grupper i samhället vars politiska stöd för en viss fråga man vill åt eller enskilda aktörer vars stöd anses strategiskt viktigt.

Ramtransformering handlar om att omformulera de ramar som organisationen har kring sin verksamhet. Det handlar om att få fram en ny förståelse för varför det organisationen gör är bra eller viktigt och att försöka ”tvätta bort” gamla föreställningar. Det kan också handla om att ändra ramarna för att beskriva hur seriöst och allvarligt ett problemområde som organisationen arbetar med verkligen är.

Risker

Snow et al³⁰ pekar på att det finns risker med att anpassa sina ramar. Det är en balansgång mellan att rama in sig på ett tydligt och fokuserat sätt som kan upplevas för ”smalt” och att anpassa ramarna för att kunna få stöd av många med risken att uppfattas som för diffus och ”bred” utan fokus. Det finns alltså en risk att arbeta så till den grad med anpassning av ramarna så att det blir kontraproduktivt.

Benford och Snow³¹ pekar på ett annat riskområde. Detta berör den egna inre organisationen och dess medlemmar och de menar att det finns en risk för att ramanpassning för med sig en intern konflikt om kring ideologiska frågor, kring ”renhet” i ideologin och effektivitet. Detta kan leda till instabilitet i rörelsen då de nya ramarna inte känns tilltalande för många inom organisationen. Detta understryker också det faktum att ramar inte alltid kan anpassas i processer där organisationens ledning har en stark kontroll utan det är processer där ramanpassningen blir ifrågasatt och

²⁹ Snow et al (1986)

³⁰ ibid

³¹ Benford & Snow (2000)

utmanad i en ständig förhandlingsprocess mellan olika delar av organisationen. Resultatet av ramförändringsprocesser är därför inte givna vilket försvårar användandet av dem i strategiskt syfte.

Finansieringens betydelse

Flera forskare har visat att en organisations finansiering har betydelse för organisationens verksamhet och uppdrag. En karakteristika hos finansieringen som vi vet spelar roll är vem finansören är. Det finns uppenbara risker att finansörens vilja prioriteras framför behovet hos dem som de ideella organisationerna riktar sig till.³² Detta är dock inte den enda aspekten som har påverkan på organisationen utan flera forskare pekar på att formen för stöd måste analyseras för att få en fullständig bild³³. Särskilt har trenden från i den offentliga att diversifiera sitt stöd till civilsamhällets organisationer till att nu innehålla större delar av via kontrakt reglerade ersättningar för utfört arbete uppmärksamrats och analyserats.³⁴

Från att nu ha presenterat de teoretiska modeller som i huvudsak kommer användas för att analysera det empiriska fältet som utgörs av idéburna organisationer går jag över till att beröra teorier i huvudsak utvecklade för att förstå det andra fältet, organisationer i offentlig sektor.

New public management

Statsvetaren Göran Sundström³⁵ visar i sin avhandling "Stat på villovägar" från 2003 hur vad som kallas för New Public Management (NPM) har gjort sitt intåg i statsförvaltningen. Detta samlingsbegrepp omfattar ett antal instrument för att styra och kontrollera enheter eller verksamheter inom statsförvaltningen. Ett sådant instrument som har kommit att bli centralt i svensk statsförvaltning är resultatstyrningen. Denna går i korthet ut på att det ska finnas en tydlig uppdelning mellan politiker och tjänstemäns verksamheter. Sundström beskriver detta som:

*"Politikerna skall generellt ägna sig åt politik, vilket anses vara liktydigt med att formulera mål och riktlinjer för förvaltningen samt utvärdering av resultat. Tjänstemännen skall generellt ägna sig åt administration, vilket anses vara liktydigt med att bestämma vilka medel som skall användas för att nå de politiska målen."*³⁶

Denna uppdelning innebär att politikerna ska delegera så mycket som möjligt till tjänstemännen. Den innebär också att en av deras främsta uppgifter blir att formulera detaljerade mål för vad verksamheterna ska uppnå. Dessa mål ska sedan kunna brytas ner i flera steg till detaljmål på respektive myndighet. Till varje mål kopplas också budgeterade resurser som följer med och delas upp när målen bryts ner.

Detta rationella synsätt på styrning var endast avsett att styra statens egen verksamhet och är inte utvecklad för att fungera på enheter utanför staten. Likväl kan vi se att det finns tydliga inslag i statens förhållande till andra organisationer där resultatstyrningen är närvarande.

De rationalistiska styrmodellerna kopplade till NPM har inom statsförvaltningen vuxit fram från 1960-talet. En annan, något senare, utveckling som ligger väl i linje med den statliga resultatstyr-

³² Rathgeb & Grønbjerg (2006)

³³ Se exempelvis Pfeffer & Salancik (1978), Rathgeb & Grønbjerg (2006) och Salamon (2002)

³⁴ Se exempelvis Smith (2002) och Grønbjerg & Salamon (2002)

³⁵ Sundström (2003)

³⁶ ibid

ningen, och som kan ses som en del av NPM, är framväxten av en ”konkurrensvision”. Denna vision har också kommit att ligga till grund för ett nytt tankesätt med nya verktyg av styrning av den offentliga verksamheten. I en renodlad, extrem form, kan konkurrensvisionen sammanfattas som en ”tendens att se konkurrens som ett medel för att skapa det effektiva, men även det goda samhället”.³⁷ Konkurrensen kan aldrig ses som en avslutad process utan måste ständigt pågå och blir därför också ett mål i sig att uppnå. Lundqvist beskriver utvecklingen som att :

*”Från mitten av 1980-talet gjorde [...] konkurrensideologin en överraskande stark comeback, inte minst inom finansdepartementet. Tron på konkurrens tycks sedan ha överlevt 90-talskrisen och kommit ut starkare än någonsin. I början av 2000-talet kan socialdemokratisk ekonomisk politik sägas stå på ekonomisk liberal grund.”*³⁸

Intressant för denna uppsats är också att tron på konkurrensens förträfflighet delvis har kommit in i statsapparaten underifrån, från kommunerna. Det är i kommunerna som denna utveckling gått fortast och kommit längst. Kommunförbundet skriver i en rapport att:

*”Konkurrensutsättning är en metod för en kommun att systematiskt pröva om ett privat företag eller förening kan driva en delvis kommunalt finansierad verksamhet som ett alternativ till drift i egen kommunal regi. Syftet [...] är att få till stånd ett optimalt resursutnyttjande avseende kvalitet och kostnad.”*³⁹

Wijkström, Einarsson och Larsson har utifrån denna kunskap om den statliga förvaltningens ändrade styrformer analyserat vilka följder detta får för hur staten ser på samarbetet med den ideella sektorn. De bygger en modell i vilken statliga bidrag till organisationer i civilsamhället kan delas upp utifrån olika bakomliggande idétraditioner. Från framväxten av NPM hämtar de två skilda idétraditioner. Gemensamt för dessa två traditioner, till skillnad från två andra som presenteras nedan, är att de inte ser på de enskilda organisationerna som ”bärare av en egen särart eller karaktär”.⁴⁰ Den första idétraditionen kallar den för ”Enskilda institutioner som en del av offentlig förvaltning”. I denna ses organisationerna som mer eller mindre en del av den statliga verksamheten och organisationerna behandlas i detta som ett verktyg för staten att nå sina strävanden, ett slags semi-offentlig förvaltning. Bidragen de får styrs utifrån den i staten framvuxna resultatstyrningsmodellen. Här nämns exempelvis stödet till de frivilliga försvarsorganisationerna eller Folkhälsoinstitutets projektbidrag till organisationer som beskrivs som ”medel för myndighetens arbete med att nå upp till sina effektmål och verksamhetsmål”.⁴¹

Den andra idétraditionen ligger närmare den del av NPM som vi beskrivit som framväxten av en ”konkurrensvision”. Denna benämns som ”Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad”. Här betonas att organisationerna finns på en marknad där de konkurrerar på lika villkor med andra aktörer. De olika särarter som organisationer i civilsamhället kan bära på, exempelvis genom sin idé eller sätt att organisera sig på, är i denna tradition oviktig. Organisationerna får ersättning för det som de utför, inte några generella bidrag för att de finns till. Här talas därför sällan om bidrag

³⁷ Lundqvist (2003)

³⁸ Lundqvist (2003)

³⁹ Hallgren et al. (2001)

⁴⁰ Wijkström et al (2004)

⁴¹ SOU 1998:38

utan ersättningarna beskrivs istället i termer av entreprenader, upphandling, köp av tjänst eller kontrakt.

Två andra idétraditioner hämtas från vad som kan kallas den svenska folkrörelsetraditionen. Jag kommer inte här att utförligt redogöra för denna. Kortfattat kan sägas att i denna tradition, till skillnad från synsättet presenterat ovan, tillskrivs organisationerna tydligt en form av "särart" som både ger skillnader emellan olika organisationerna, men också som kollektiv sektor i förhållande till den offentliga sektorn. Folkrörelsebegreppet har också i Sverige fått en stark positiv värde-laddning i det svenska samhället och nästan alla organisationer vill bli betraktade som folkrörelser. Begreppet har också använts av den offentliga sektorn i samband med bidragsgivning till olika ideella organisationer.⁴² Wijkström, Einarsson och Larsson ser två olika versioner av detta begrepp som ger två delvis skilda tankemönster i det offentliga syn på organisationerna.

Den första versionen kallar de för "*fristående organisationsliv*". I denna är grunden att organisationerna i civilsamhället erkänns som viktiga egna aktörer med ett eget värde. En **demokratisk** organisation som låter medlemmar komma till tals och samtidigt fungera som en demokratiskola i samhällets tjänst, **ideologisk förankring** med en för medlemmarna gemensam värdemässig grund och ett **oberoende från staten** där organisationerna själva bestämmer över sin verksamhet är kriterier för dessa organisationer som upplevs som centrala i denna version. Staten ska alltså inte lägga sig i och påverka organisationernas egna interna angelägenheter utan hålla sig "*på arm-längds avstånd*". Till denna version kopplar de en idétradition som de benämner "*Fristående organisationsliv med särart och egenvärde*". Som en konsekvens av den bakomliggande traditionen får organisationerna här bidrag från det offentliga enbart för att de finns till. Exempel på ett sådant bidrag är det statliga stödet till de politiska partierna och stöd till ungdomsorganisationer.

I den andra versionen av folkrörelser är oberoendet från staten nedtonat och organisationerna befinner sig här betydligt närmare statsapparaten. I dessa "*integrerade folkrörelser*" har organisationerna utvecklat ett nära samarbete med statsapparaten och ses i det närmaste som sammanvuxna med staten och dess verksamhet. Detta kan handla om överenskommelser och en direkt delegering från det offentliga där organisationer i civilsamhället får bära offentligt ansvar och statliga befogenheter. Denna tradition har varit relativt stark i Sverige och har benämnts korporatism. Lewin⁴³ definierar detta som följande:

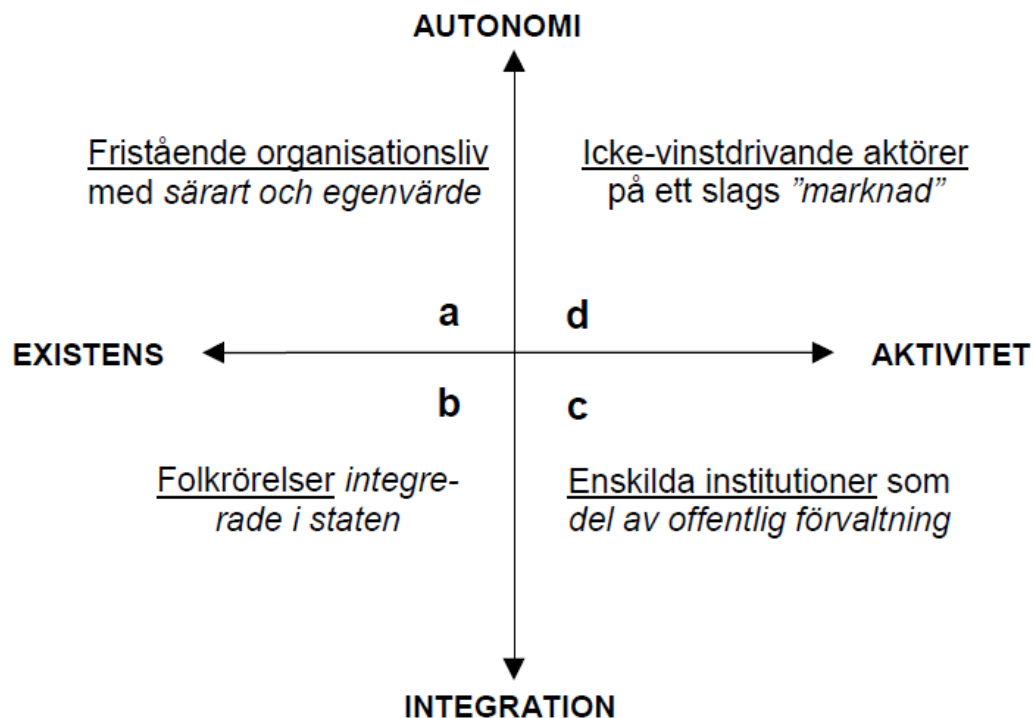
"Med korporativism menas av statsmakterna erkänd medverkan från organisationerna i beslut eller förvaltning inom den offentliga verksamheten eller ett handlande av motsvarande slag, som organisationerna utför på statsmaktens vägnar."

Till denna version kopplas den sista idétraditionen, "*Folkrörelser integrerade i staten*". Organisationerna får enligt denna idétradition bidrag av staten som en ersättning för att de uppgifter som de utför ses som statliga åtaganden. Inom denna tradition hittar vi bidrag till exempelvis Folkbildningsrådet som fördelar resurser till studieförbund och folkhögskolor samt till Riksidrottsförbundet.

⁴² Wijkström et al (2004)

⁴³ Lewin (1992)

Wijkström, Einarsson och Larsson väljer sedan att sortera dessa fyra tankemodeller utifrån två variabler. Avståndet till statsmakterna beskrivs i motsatsparet autonom – integration, karaktären som betonas hos organisationerna beskrivs med motsatsparet existens – aktivitet. Indelningen resulterar då i följande figur.

Figur 3 Fyra idétraditioner i statlig bidragsgivning

Dessa fyra idétraditioner avser jag att använda för som ett ramverk när jag analyserar de intäkter som de i denna uppsats studerade organisationerna har. Varje idétradition kan sägas vara laddad med ett, delvis outtalat, paket av normer och förväntningar på hur den mottagande organisationen ska arbeta, vad den ska göra och hur den ska vara organiserad. Detta paket hoppas jag kunna synliggöra för respektive intäktsslag. Även om modellen primärt är utvecklad för att förstå hur idétraditionerna utvecklats inom den statliga sektorn kommer jag även att använda modellen för analys av finansiering från kommuner. Detta kan göras då jag finner goda skäl att anta att en liknande utveckling som den som beskrivits innan även skett inom kommunerna. Som materialet visar kan denna utveckling till och med i delar vara driven av den kommunala utvecklingen.

Tre fallstudier – det empiriska materialet

KRIS Örebro

Om KRIS

Kriminellas Revansch i Samhället (KRIS) är ett riksförbund som riktar sig till före detta kriminella eller missbrukare som bestämt sig att bryta med sitt gamla liv och försöka ta tillbaka en plats i samhället. Tanken är att hjälpa människor som frigges från fängelse att hålla sig borta från kriminalitet och droger, genom att erbjuda dem ett nytt hederligt och drogfritt socialt nätverk. Honnörsorden är hederlighet, drogfrihet, kamratskap och solidaritet. Organisationen har sedan bildandet 1997 vuxit till 27 lokalföreningar och ungefär 5 500 medlemmar varav 900 stödmedlemmar⁴⁴.

Idén är att möta upp den som frigges direkt vid anstalten och på en gång erbjuda stöd. Det kan förutom sociala kontakter handla om hjälp med myndighetskontakter, boende och andra saker som krävs för att bibehålla ett liv fritt från droger och kriminalitet. Människor som tas emot måste vara motiverade och vilja förändra sin situation. Information om KRIS ges till intagna via besök på anstalterna där KRIS informerar om sin verksamhet och det stöd som organisationen kan erbjuda. Alla är dock välkomna till KRIS och det finns inget krav på att du ska ha avtjänat fängelsestraff eller varit drogberoende.

Verksamhet och finansiering i Örebro

Uppgifterna i denna beskrivning baseras om inte annat anges på intervjuer med Lasse Liljegren⁴⁵ och Steve Holm⁴⁶.

Basverksamhet

KRIS i Örebro är den största lokalföreningen av riksorganisationen KRIS. Verksamheten bedrivs i en större lokal som tidigare varit ICA affär. På lönelistan finns i dagsläget ett tiotal personer. Ungefär lika många fungerar till och från som frivilliga praktikanter. Lokalen besöks varje dag av 50 till 100 personer. För sin basverksamhet får KRIS Örebro ett kommunalt bidrag från Örebro kommun om 423 tkr. För detta är ett avtal skrivet med Örebros kommuns programnämnd för social välfärd. Avtalet reglerar att uppdraget är att *”Föreningen ska ge stöd till gruppen vuxna livsstils-kriminella. Detta gör föreningen genom tillgänglighet till kontaktperson dygnet runt första tiden efter muck samt genom hämtning efter muck, fängelsebesök, stödsamtal, studiecirkelar och genom stöd och gemenskap i en öppen samlingslokal.”*⁴⁷ Avtalet ställer också krav på att KRIS ska *”söka samverka med kommunen och andra verksamheter som arbetar med samma målgrupp, så att deras behov totalt sett blir så väl tillgodosedda som möjligt utifrån våra samlade resurser.”*⁴⁸

⁴⁴ KRIS hemsida

⁴⁵ Intervju Lasse Liljegren

⁴⁶ Intervju Steve Holm

⁴⁷ Avtal mellan Föreningen KRIS och Programnämnd Social Velfärd

⁴⁸ ibid

Personal

Flertalet av de anställda på KRIS i Örebro finansieras helt eller delvis med lönebidrag från arbetsförmedlingen. Syftet med lönebidraget är att ”underlätta för personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga att få eller i vissa fall behålla en anställning där den enskildes kompetens och färdigheter tas tillvara och där funktionshinder och nedsättning i arbetsförmåga beaktas.”⁴⁹ För att få ta del av lönebidrag måste en individuell överenskommelse mellan arbetstagaren, arbetsgivaren och arbetsförmedlingen fattas. Överenskommelsen måste innehålla delar som gör att den ”anställdes arbetsförmåga ges möjlighet att öka och på sikt innebära att lönebidraget inte behövs.”⁵⁰ KRIS erhöll 2008 1 638 tkr i lönebidrag för sina anställda.

Öppenvård

Den ekonomiskt sett stora verksamheten som bedrivs är ett öppenvårdsprogram dit deltagare remitteras från socialtjänsten i den kommun de kommer ifrån. Flertalet av deltagarna i öppenvårdsprogrammet kommer inte från Örebro kommun utan remitteras till KRIS från annan kommun. De flesta har en lång historia av kriminalitet och missbruk bakom sig innan de går in i programmet. Beroende på personens historia och förutsättningar läggs en personlig plan upp för deltagande i programmet som varierar i tid mellan sex och tolv månader. Programmet bygger inte på någon speciell uttalad terapeutisk grund utan på samlad erfarenhet inom KRIS. Programmet kallas därför KRIS programmet. Det leds av en av KRIS anställd sjuksköterska. Fördelarna med detta program som man själva lyfter fram är att deltagarna till skillnad från ett behandlingshem vistas mitt i staden och genom detta hela tiden får träning i att leva i det vanliga samhället. Många av deltagarna bor också i KRIS tillsynsboende och alla har tillgång till dygnet runt kontakt vi behov. Man betonar också att KRIS finns tillgängligt efter avslutad behandling och följer människan så länge personen vill ha kontakt.

Programmet finansieras av avgifter till de kommuner som remitterar deltagare. För varje deltagare skrivs ett separat avtal med kommunen som reglerar ersättning och tid för deltagande. Normalavgiften är 500 kr per dag plus 500 kr per vecka. KRIS själva hävdar att detta är en väldigt låg avgift jämfört med andra alternativ som ofta ligger runt 1 500 kr per dag. Totala intäkter för öppenvård samt stödboende var 2008 1 844 tkr.

Den som KRIS själva beskriver som sin främsta konkurrent på området är kommunen själv. Örebro kommun försöker styra de som de har ansvar för till sina egna alternativ då man hävdar att detta blir billigare. KRIS hävdar dock att kommunen inte räknar kostnaderna för sina egna anställda i dessa kalkyler samt att resultatet i kommunens alternativ är betydligt sämre. KRIS spekulerar i att det finns en rädsla hos kommunen att bli överflödiga. *”Visar vi på att det går bra här så blir ju de överflödiga. Här kommer ett gäng kriminella narkomaner och gör det bättre än oss, så kan det ju inte vara”*.⁵¹

Arbete med Kriminalvården

KRIS på nationell nivå (RIKS-KRIS) får statliga bidrag från Kriminalvården för sin verksamhet. Delar av detta bidrag fördelas sedan ut på de olika lokalavdelningarna. Bidraget ges för KRIS

⁴⁹ Faktablad om Lönebidrag

⁵⁰ ibid

⁵¹ Intervju Lasse Liljegen

syfte att stödja och hjälpa kriminella personer bort från ett liv med kriminalitet och missbruk vilket också Kriminalvården ser som ett av sina viktigaste uppdrag.⁵² Detta bidrag ersatte 2003 ett tidigare system som byggde på uppdrag som utfördes av KRIS och som sedan fakturerades. Kriminalvården beskriver motiven till denna förändring som att *”Organisationer som av ideella skäl ville hjälpa människor till en bättre start efter avtjänat fängelsestraff skulle inte tvingas ingå affärsmässiga avtal för att kunna få bidrag för sin verksamhet.”*⁵³ De betonar också att det bidrag som lämnas inte handlar om *”något avtal om ett antal preciserade tjänster som ska uppfyllas och redovisas i detalj. Statlig bidragsgivning är en annan hantering än att köpa tjänster.”*⁵⁴ Bedömningen av bidraget och dess storlek görs utifrån verksamhetsberättelser som beskriver den verksamhet som gjorts föregående år och den verksamhet som planeras för nästkommande år. En del som ses som viktig är de anstaltsbesök som KRIS gör för att motivera intagna att försöka bryta sin kriminalitet och sitt missbruk. KRIS i Örebro gör ungefär 200 sådana besök per år på ett tiotal olika anstalter. Även tillnyktringsenheter, behandlingshem och LVM-hem besöks. Ett krav från kriminalvården för att få besöka intagna på anstalt är dock ofta att besökaren måste ha varit fri från kriminalitet och droger innan besöket tillåts. Detta gör att KRIS i Örebro endast har två personer anställda som kan utföra besöken. Denna verksamhet ger totalt ungefär 200 tkr per år.

Projektmedel

Kris i Örebro driver för tillfället ett projekt som finansieras av externa medel.

Unga KRIS i Örebro driver ett projekt som kallas *”Motiverande arbete till ett drogfritt liv”*. Projektet drivs som ett delprojekt i ett större samverkansprojekt kallat *”Örebro län för en drogfri trafik”*. När en person grips för rattfylla får erbjudande om ett motivationssamtal direkt på plats. Dessa samtal tillhandahålls idag av Landstinget eller socialtjänsten. Erbjudande har kommit till Unga KRIS om att vara en tredje aktör i detta arbete. Här ställs tydliga krav på vad pengarna ska användas till att utveckla en ny verksamhet riktad mot en specifik målgrupp och verksamheten ska dokumenteras⁵⁵. För detta har organisationen fått pengar från socialstyrelsen. För detta arbete får KRIS ca 105 tkr.

Föreläsningsverksamhet

KRIS i Örebro erbjuder framförallt skolor föreläsningar för att förebygga att unga människor hamnar i kriminalitet eller drogberoende. Föreläsningar erbjuds också för inbrottspreventivt arbete. Detta kan handla om bostadsrättsföreningar som vill veta hur de kan arbeta förebyggande med sin boendemiljö för att det ska vara svårare att göra inbrott. *”Vi vet ju precis hur ett ställe ser ut där det är lätt att bryta sig in utan att bli påkommen eller fasttagen.”*⁵⁶ För detta tar man lite betalt utan att de genererar några stora inkomster.

⁵² Kriminalvården

⁵³ ibid.

⁵⁴ ibid.

⁵⁵ Socialstyrelsen - Ansökan om projektmedel

⁵⁶ Intervju Steve Holm

Luncher

Föreningen bedriver en lunch verksamhet som är öppen varje vardag. Luncherna blir ett tillfälle för både anställda, medlemmar i föreningen och personer i öppenvårdsprogrammet att träffas regelbundet. Varje lunchgäst betalar för sig själv.

Tatueringsstudio

En av medlemmarna i KRIS driver en tatueringsstudio som en del av KRIS Örebro. Bakgrunden är att han är en arbetslös duktig tatuerare med kriminell bakgrund. På KRIS hjälper han personer som suttit inne med att fixa till de ”dåliga” tatueringar som de skaffat sig på anstalten eller utanför. KRIS kände då att du ville hjälpa honom ur arbetslösheten och som ett första steg fick han börja med att tatuera inom ramen för KRIS. Denna verksamhet gav ca 32 tkr.

Medlemsavgifter

Mellan 60 och 70 personer deltar regelbundet i KRIS Örebros verksamhet. En del av dessa, inte alla, är medlemmar i föreningen. Föreningens medlemmar har rätt att rösta på det årliga årsmötet och är där med och väljer ledningen för föreningen. Totalt fick KRIS 2008 in 1 200 kr i medlemsavgift.

Intäkter KRIS Örebro	tkr
Unga Kris, projektmedel	112
Bidrag NBV	22
Öppenvård+stödboende	1844
Tatuering	32
Medlemsavgifter	1
Regionbidrag KRIS	60
Statliga bidrag	30
Kommunala bidrag	423
Övriga bidrag	240
Lönebidrag	1638
Summa:	4404

Figur 4 Intäkter KRIS Örebro 2008⁵⁷

⁵⁷ Bokslutsrapport 2008 KRIS

Dagöholms behandlings- och utbildningscentrum

Om Dagöholm

Dagöholm är ett behandlingshem för personer med alkohol- och/eller annat drogberoende. Verksamheten bedrivs utanför Flen. I slutet på 1930 talet såg den svenska staten ett behov av ytterligare ”alkoholisthem” och inbjöd nykterhetsrörelsen att vara med och ta ansvar för ett nytt behandlingshem. Nykterhetsrörelsen är genom IOGT-NTO än idag huvudman för Dagöholm och beskriver den verksamhet som bedrivs på behandlingshemmet som en del av sitt sociala arbete. Detta ska syfta till *”utveckling och rehabilitering för människor med alkohol- och/eller annat drogberoende, deras familjer och/eller andra närstående”*⁵⁸. Dagöholm beskriver sig själva som ett behandlingshem med *”fokus på individens behov, där skola/utbildning ses som en viktig del av behandlingen”*⁵⁹. Verksamheten sysselsätter idag 20 heltidsanställda och bedrivs i form av en stiftelse.

Verksamhet och finansiering

Uppgifterna i denna beskrivning baseras om inte annat anges på intervjuer med Lars Göran Andersson⁶⁰ och Lars Westberg⁶¹.

Behandlingsverksamheten

Dagöholms huvudsakliga verksamhet är behandlingshemsverksamheten. Behandlingen är strikt individuell vilket innebär att en genomförandeplan görs upp tillsammans med klienten utifrån dennes behov. Som delar i behandlingen kan bland annat samtalsbehandling i grupp eller individuellt, skolgång, praktiskt arbete, och psykoterapi ingå. Även läkemedelsassisterad (metadon och subutex) behandling erbjuds. För behandlingsverksamheten har Dagöholm idag tillstånd för att ta in 40 klienter även om lokalerna skulle kunna ta emot 45 stycken.

Innan 1982 hade staten ansvaret för missbruksvården i Sverige. Dagöholm hade då ett fast anslag från staten som var oberoende av den beläggning som anläggningen hade. Detta anslag justerades till stor del efter kostnader året innan vilket gjorde att det fanns ett incitament att göra av med de pengar som hade tilldelats för året. Med en ny socialtjänstlag 1982 genomfördes en huvudmannareform. Denna innebär att det idag är kommunen som har ansvar för missbruksvården och som därmed ska stå för kostnaderna. Detta gör att Dagöholm idag har ramavtal för missbruksvård med ungefär 130 kommuner.

Ramavtalen tecknas efter upphandling vanligtvis på två år med möjlighet till ett års förlängning utan ny upphandling. Dessa ramavtal kan tecknas med enskild kommun men en utveckling har gått mot att kommuner går samman och gör gemensamma upphandlingar. Ett sådant ramavtal kan ibland innehålla 20 kommuner vilket gör dem attraktiva. Dagöholm har tidigare varit starkt beroende av Norrköpings kommun men har haft en medveten strategi att bredda sig. Detta har gjort att man idag har avtal med fler aktörer än tidigare där de största finns i närområdet (Östergötland och Södermanland). I upphandlingen specificerar uppdragsgivaren vad som ska ingå i offererat pris. I detta förfrågningsunderlag ingår också frågor kring vilken verksamhet som kan

⁵⁸ IOGT-NTO hemsida

⁵⁹ Dagöholms hemsida

⁶⁰ Intervju Lars Göran Andersson

⁶¹ Intervju Lars Westberg

erbjudas, personalens kompetens, vilka tillstånd som finns, hur miljö- och kvalitetsarbetet ser ut etc. Dessa fylls i av personal på Dagöholm och ett pris tas fram utifrån vad som ska ingå⁶². Till stora delar förefaller det som det pris som ges är ett standardpris som beräknas utifrån tidigare erfarenhet och givna anbud snarare än genom en fastställd beräkningsmall. Anbudena utvärderas och rangordnas sedan av uppdragsgivaren innan ett avtal eventuellt tecknas. Från Dagöholms sida uppger man att cirka tre arbetsdagar läggs på att färdigställa varje anbud och att man erhåller ramavtal i ungefär nio fall av tio.

Ramavtalen ger dock ingen garanterad intäkt. Denna erhålls först vid en placering av klient vid Dagöholm. När en klient är aktuell för behandling diskuterar socialtjänsten vart denna behandling ska ske. Om det finns plats på Dagöholm kan, efter studiebesök och medicinsk avgiftning av klient, den politiska nämnden i kommunen besluta om placering. Detta beslut gäller i normalfallet för behandling under en till två månader med möjlighet för klienten att söka förlängning.

Under en tid har Dagöholm arbetat med att genomföra utredningar av klienter med psykiska problem. Detta kan handla om utredningar av exempelvis ADHD. Utredningarna görs av personal på Dagöholm som har utbildats för detta syfte. Hittills har denna verksamhet inkluderats i kostnaderna som betalas av kommunerna vid placering på Dagöholm. Under 2010 har man dock börjat lägga kostnaderna för denna verksamhet utanför ramavtalen och erbjuder sig att mot betalning utföra denna tjänst separat.

Dagöholms intäkter består till absolut majoritet av kommunala betalningar för behandlingsverksamhet. 2009 var intäkten från denna verksamhet cirka 16 miljoner kr.

Externa uppdrag

Den psykoterapeut som finns anställd på Dagöholm utför externa uppdrag som exempelvis handledning av kommunanställda. För detta tar Dagöholm betalt och hade 2009 intäkter för detta på ca 148 tkr.

Matförsäljning

Dagöholm har ett kök som lagar mat till de som deltar i rehabiliteringsverksamheten. Utöver detta säljs luncher till anställda och besökare. Denna verksamhet genererar ca 105 tkr.

Skolverksamhet

Som en del i behandlingen på Dagöholm erbjuds klienterna utbildning på gymnasienivå för att få möjlighet att komplettera sina ofta oavslutade studier. Skolverksamheten används som ett starkt argument för varför kommuner ska placera klienter just på Dagöholm. För denna del av verksamheten har Dagöholm inga egna anställda utan tillhandahåller enbart lokaler. Utbildningarna bedrivs istället av Komux i Flens kommun och anställda från Dagöholm går endast in och stöttar då problem uppstår.

⁶² Förfrågningsunderlag Dagöholm

Andra bidrag

Vid några tillfällen har Dagöholm sökt extern finansiering för speciella insatser. Detta har då i första hand rört olika bidrag för investeringar i fastigheten. Det senaste exemplet är kostnader för installation av värmepumpar 2008 där 30 % finansierades av statliga bidrag.

Frågan om att söka EU bidrag har varit uppe några gånger men aldrig lett vidare till några konkreta ansökningar.

Ekonomisk relationen med IOGT-NTO

IOGT-NTO är huvudman för Dagöholm. Detta innebär bland annat att styrelsen utses av huvudmannen. Ekonomiskt finns det inget huvudmannabidrag eller dylikt från IOGT-NTO's sida. Inga pengar går heller i motsatt riktning från Dagöholm till huvudmannen. Dagöholm fungerar fullt ut som en självständig ekonomisk enhet. Då ett överskott finns investeras detta alltid tillbaka in i verksamheten. På samma sätt får man själv bära eventuella underskott. Från Dagöholm upplever man detta som en bra ordning. *”Vi har varit lyckliga och haft en stabil ekonomi hela tiden så det har aldrig varit aktuellt att be huvudmannen om bidrag eller lån, skulle de bli aktuellt någon gång får vi prata tillsammans om det då.”*⁶³

Intäkter Dagöholm	tkr
Behandlingsverksamheten	16533
Externa uppdrag	148
Matförsäljning	106
Lönebidrag	626
Summa:	17413

Figur 5 Intäkter Dagöholm 2009⁶⁴

⁶³ Intervju Lars Westberg

⁶⁴ Bokslutsrapport 2009 Dagöholm

BASTA arbetskooperativ

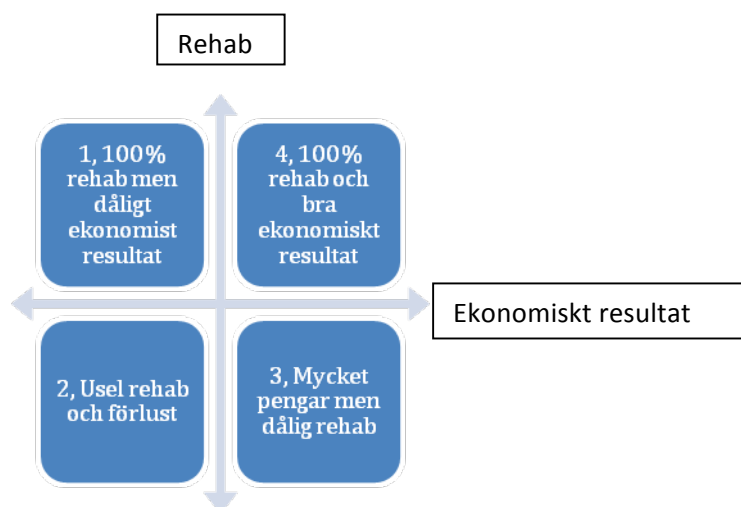
Om Basta

Basta är ett socialt företag som startade 1994. Målet är ”att rehabilitera människor som under långa tider varit borta ifrån arbetsmarknaden, på grund av missbruksproblem och/eller kriminalitet”.⁶⁵ Kooperativet startades med inspiration från Italien med en modell där personer med egen drogerfarenhet tillsammans driver och leder företaget. Dessa personer saknar oftast terapeutisk utbildning utan använder sina egna drogerfarenheter tillsammans med de yrkeskunskaper de förvärvat i företaget som en del i rehabiliteringen. Verksamheten startade med att fem personer flyttade till en gård utanför Nykvarn men har idag växt till cirka 80 anställda.

Basta är idag organiserat som en ideell förening som leds och styrs av föreningens medlemmar. Övervägande delen av personerna i styrelsen har själva rehabiliterats på Basta. Föreningen äger i sin tur tre aktiebolag. Dessa är Basta Väst, Basta Underhåll och Basta UtvecklingsCenter.⁶⁶

Balansgång mellan idé och lönsamhet

Basta beskriver sig själva som en organisation i spänningsfältet mellan det ideella och kommersiella. I intervjuer beskriver de själva spänningen som en matris med fyra fält. På den ena axeln sätter de kvalitén på rehabiliteringen, på den andra ekonomiskt resultat.

Figur 6 Spänningsfält mellan rehab och ekonomiskt resultat⁶⁷

Målsättningen för Basta beskriver de själva som att hela tiden vilja vara i positionen bra ekonomiskt resultat och samtidigt bra rehabilitering. När de ska sammanfatta sin rehabfilosofi säger de att:

”vi lever på marknaden, vi säljer allt vi gör, är den en förlust är den vår till 100%, är det en vinst är den vår till 100%. Vi tror att det är möjligt att tjäna pengar och göra bra rehab, vi tror till och med att de hänger ihop.”⁶⁸

⁶⁵ Basta hemsida

⁶⁶ Bastagruppen, historia, idéer och verksamheter

⁶⁷ Intervju Lars Svedin

Utmaningarna i detta är att identifiera vad som ligger i den rutan och att tacka nej till att ta sig an verksamheter som ligger i ruta tre, mycket pengar men dålig rehab. Som exempel på sådana verksamheter nämner de att städa pendeltåg på nätterna. Detta skulle vara ekonomiskt lönsamt men fungerar inte som rehab då det innebär att vända på dygnet och avsaknad av kontakt med andra människor i samhället. Som ett gott exempel på verksamheter som ligger i ruta fyra, med både gott ekonomisk resultat och bra rehab nämner de det hundpensionat som Basta driver (mer om detta nedan).

Denna grundfilosofi, att kunna tjäna sina egna pengar och inte vara beroende av bidrag, löper som en röd tråd varje gång Basta beskriver sig själv. Exempelvis säger man sig aldrig ta emot gåvor utan att man bara tar emot pengar i utbyte mot varor och tjänster som produceras. Undantag har dock gjorts en gång då det var drottning Silvia som ville skänka pengar.

Verksamhet och finansiering

Uppgifterna i denna beskrivning baseras om inte annat anges på intervjuer med Lars Svedin⁶⁸ och Kristina Blixt.⁷⁰

Rehabiliteringsverksamhet

I centrum för Bastas verksamhet står rehabiliteringsverksamheten. Det första året som en person tillbringar på Basta kallas han eller hon för lärling. Lärlingen får en fadder och blir placerad på en av Bastas olika arbetsplatser. De tre första månaderna ses som en provotid där lärlingen får känna om Basta är vad den personen vill satsa på. Väljer lärlingen att stanna kvar så väljs en arbetsplats ut där personen sedan arbetar. Under det första året får lärlingen inte lämna Basta ensam utan ska alltid ha en person som varit en längre tid på Basta med sig. Rehabiliteringsverksamheter innehåller ingen kontakt med terapeuter eller annan utbildad vårdpersonal utan det som erbjuds är hjälp till självhjälp i en miljö med andra personer med egen erfarenhet av missbruk och/eller kriminalitet. Basta är alltså inget behandlingshem och kan inte ta emot personer med grav psykiatrisk problematik.⁷¹ Grundfilosofin bygger på att personer ska få hjälp att ta makten över sina liv (empowerment) och vara fria från att behöva ta emot bidrag från det offentliga och leva i utanförskap då de menar att detta nästan undantagslöst leder till en dålig självkänsla.

Innan en person får komma till Basta genomförs vad de kallar ett ”rekryteringsbesök”. Här får personen information om Basta ett samtal om vilken situation personen lever i idag samt hur motiverad personen är att förändra sin livssituation. Helst ska en person från betalande kommun följa med på detta besök. Om man sedan kommer överens om att personen ska flytta till Basta så ska personen genomgå avgiftning först. Denna sker utanför Basta.

Basta tar sedan betalt av kommun eller kriminalvård det första året. Många stannar dock längre. Då kommer Basta och lärlingen överens om en arbetsplats där personen kan jobba. Som medarbetare bidrar man sedan genom sitt arbete till sin egen försörjning.

⁶⁸ Intervju Lars Svedin

⁶⁹ Intervju Lars Svedin

⁷⁰ Intervju Kristina Blixt

⁷¹ Basta hemsida 2

För rehabiliteringsverksamheten har Basta ramavtal med ett 90-tal kommuner samt med kriminalvården. Denna verksamhet gav 2009 ca 8 miljoner kr.

Hundpensionat

En av arbetsplatserna som finns på Basta är ett hundpensionat. Pensionatet startades utifrån att ledningen uppfattade det som att många på Basta hade erfarenheter av att ha hund och mådde bra av att ha djur i sin närhet. Det visade sig dock finnas svårigheter med att nå ut med idén till lokalsamhället. Flera grannar hade varit skeptiska till starten av Basta och uttryckt misstro mot vad det var för verksamhet som bedrevs. Det lossnade först när en lokal tandläkare satte sin hund i pensionatet. Hunden verkade trivas och han rekommenderade pensionatet till andra och genom detta öppnades kontakten till hela lokalsamhället upp. Man sätter nu marknadspriser och använder det som en signal för att de som köper gör det för att det är bra.

En andra central del i pensionatet, förutom kontakten med djuren, är att ”bastadianerna” får möta en ”vanlig” människa kring ett gemensamt intresse. Det öppnar för samtal och kontakter och fungerar därför väl för rehabilitering och har på grund av detta blivit en arbetsplats där endast de som är sitt första år på Basta får arbeta. Hundpensionatet framhålls därför ofta i de intervjuer med Basta som jag genomfört som ett bra exempel på Bastas filosofi, det är *”100 procent rehabilitering och ett gott ekonomiskt resultat, i hundpensionatet kan vi ha fokus på båda sakerna”*.⁷²

Övriga arbetsplatser

Hundpensionatet är bara ett exempel på de olika arbetsområden som Basta arbetar inom. Andra områden är exempelvis parkunderhåll, byggnation, städ och snickeri. Dessa verksamheter bedriver en del intern verksamhet med skötsel och underhåll av Bastas egna fastigheter men merparten av verksamheten är försäljning av tjänster till externa parter.

Utbildning

År 2002 startade Basta en utbildningsverksamhet för de personer som genomgår sin rehabilitering på Basta. Bakgrunden var att flera personer på Basta saknade papper på vad de egentligen kunde. Utöver detta saknades också teoretiska kunskaper hos många. Som ett led i rehabiliteringen och målet att individerna ska skaffa sig egen makt för framtiden bedömdes det som viktigt att kunna erbjuda en formell utbildning och validering av befintliga kunskaper. Utifrån detta startades utbildningen med fyra elever. Ganska snart hörde det lokala gymnasiet av sig och undrade om det fanns möjlighet att låta gymnasieelever, som av olika anledningar inte klarade av att följa sin utbildning, gå på Basta. Detta blev verklighet och efter det har även ett samarbete startats med Södertälje kommun där utbildningar skräddarsys för att ge invandrare en bra ingång i det svenska samhället. Från de fyra elever som startade sin utbildning 2002 har utbildningsverksamheten nu vuxit till att omfatta ungefär 150 elever 2009 varav den absoluta merparten är personer som inte genomgår någon rehabilitering på Basta. För att detta skulle vara möjligt har en ny fastighet, granne med den ursprungliga, köpts in där utbildningen nu bedrivs. Internt på Basta har en, av flera, drivkrafter för en expansion av utbildningsverksamheten varit att det funnits möjlighet till nya intäkter för verksamheten. Denna verksamhet har också inneburit att Basta delvis breddat sin

⁷² Intervju Lars Svedin

definition av att leva i utanförskap till att nu omfatta fler grupper än människor med en missbruksproblematik och/eller kriminalitet.

Tillsammans genererar utbildningsverksamheten, hundpensionatet och de övriga verksamheterna intäkter på ca 15,5 miljoner kr.

EU projekt

Basta har genom åren bedrivit ett flertal projekt med finansiering från EU. Dessa projekt har haft olika inriktningar. Som ett exempel kan nämnas en försöksverksamhet med en kurs på socialhögskolan i Lund. Där fick blivande socionomer studera tillsammans med personer i utanförskap med egen erfarenhet av möte med socialtjänsten. Pengarna från EU omgärdas av en sök- och rapporteringsprocess med ett omfattande regelverk kring vilka uppgifter som ska finnas med, vad pengar får användas till och vad som ska rapporteras tillbaka. Internt pratar man inte heller om EU-bidrag:

”Det ska beta affärsidé hos oss, inte vara något som upphör när pengarna försvinner. Detta är en kulturkrock med EU byråkratin. De kallar det bidrag till projekt och projekt tar slut. Det man satsar på ska inte tillhöra den ordinarie verksamheten. Vi kallar det istället för riskkapital och satsar hälften av resurserna själva.”⁷³

Bakom detta ligger tanken att hela tiden att sälja en tjänst och inte ta emot bidrag. *”Vill inte vara beroende av bidrag från någon annan, alla har varit det av socialtjänsten och så vidare”*.⁷⁴ Det undersökta året utgjorde EU-projektmedlen endas 8 tkr, detta har varierat kraftigt över åren med inkomster upp till cirka två miljoner kr.

Intäkter Basta	tkr
Rehabilitering	7973
Extern försäljning	13701
Försäljning dotterbolag	1887
Projektmedel	88
Lönebidrag	1428
Summa:	25076

Figur 7 Intäkter Basta 2009⁷⁵

⁷³ Intervju Kristina Blixt

⁷⁴ Intervju Lars Svedin

⁷⁵ Bokslutsrapport 2009 Basta

Bygga modell och analysera

I detta kapitel bygger jag en modell för hur organisationers finansiering kan kategoriseras och analyseras. Efter det analyserar jag organisationernas finansiering och analyserar hur de hanterar de krav och förväntningar som kommer med finansieringen.

En mångfald av finansieringskällor

Organisationerna jag har valt att studera använder sig av flera olika finansieringsformer från flera olika finansieringskällor. I denna första del av min analys kommer jag att utifrån min empiri bygga upp en modell för hur dessa finansieringskällor kan delas upp i olika kategorier och hur varje kategori sedan för sig kan analyseras. Uppbyggandet av modellen kommer i huvudsak att vara drivet av mitt empiriska material men även teoretiska motiverat utifrån den kunskap om att finansieringsformer har påverkan på de mottagande organisationerna som jag presenterat i mitt teoriavsnitt. Jag startar med att utifrån min empiri att analysera gemensamma nämnare som organisationernas olika intäkter har. Liknande intäkter läggs sedan ihop i olika finansieringskategorier. De gemensamma nämnare som jag kan se mellan intäkterna kommer sedan till uttryck i ett antal karakteristiska eller variabler som kan användas för att förstå vilka krav, förväntningar och konsekvenser som en viss intäktskategori för med sig för organisationen.

Det är redan nu på sin plats att säga att de kategorier som presenteras här inte utgör en fullständig modell som kan användas för att analysera alla civilsamhällets organisationers intäkter. Denna partiella modell är utvecklad för att täcka det behov jag har för att kunna genomföra analysen i denna uppsats. Andra kategorier av finansiering förekommer definitivt hos andra organisationer. Två exempel på detta kan vara gåvor och sponsring. Modellen tar också i sin nuvarande utformning, i linje med mina avgränsningar, endast hänsyn till monetära resurser i form av ekonomiska intäkter. Den skulle dock mycket väl kunna byggas ut till att också kunna användas för att analysera andra resurser i form av exempelvis ideellt arbete, naturaförmåner och skattelättnader. Denna typ av resurser förekommer, och spelar en stor roll, för de flesta av civilsamhällets organisationer, även de som studerats i denna uppsats. Detta ligger dock utanför denna uppsats syfte och överlämnas härmed till kommande forskning.

Varje kategori kommer som tidigare sagts sammanfattas kort utifrån några variabler eller karakteristiska. Denna lista skulle kunna fyllas på ytterligare. En sådan ytterligare variabel kan vara kontroll/uppföljning. Denna har dock inte tagits med som en tydlig egen variabel i denna analys då det empiriska materialet inte ger mig tillräckligt underlag för att dra några tydliga slutsatser när det gäller denna aspekt. De variabler/karakteristiska som nu används är:

Ges för: Vad finansieringen avser

Fås genom: Hur finansieringen erhålls

Kräver: Vad som krävs av organisationen för att finansieringen överhuvudtaget ska vara aktuell att erhålla.

Medföljande krav: Formella krav som följer av finansieringen.

Medföljande förväntningar: Underliggande förväntningar, mer eller mindre explicita, som följer med finansieringen.

Syn på organisationen: Den idétradition av syn på organisationen som finansieringen ger uttryck för.

Ger: De resurser finansieringen kan sägas ge organisationen utöver det rent ekonomiska finansieringen.

Kommer från: Vilken typ av aktör som finansieringen kommer ifrån.

Syftet med denna del av analysen är att dela in de olika intäkter som organisationerna i min studie har i olika finansieringskategorier för att tydliggöra de förutsättningar som gäller för finansieringen och de krav och förväntningar som organisationernas finansiering för med sig.

Organisationsbidrag

Den första kategorin av finansiering väljer jag att kalla organisationsbidrag. Denna typ av finansiering ges till organisationerna i grunden för att de finns till. Generellt så har organisationsbidraget en låg grad av reglering. Det finns alltså inte detaljerad reglerat vad pengarna ska användas till. I min studie är det KRIS som tydligt har denna form av stöd. Stödet kommer både från kommun och från statlig myndighet. I det aktuella fallet verkar det, för att erhålla ett sådant här bidrag, krävas ett grundläggande förtroende mellan bidragsgivare och mottagare. Av erfarenhet vet vi dock att detta inom andra områden inte måste vara fallet, en organisation kan exempelvis kvalificera sig genom sin storlek och vara berättigad till statliga bidrag.

Kopplat till organisationsbidraget kan dock några grundläggande krav och förväntningar ligga bakom. Demokratisk organisering bedömer jag är en sådan bakomliggande förväntning. Organisationen, i detta fall KRIS, förväntas ha en demokratisk struktur där medlemmarna är med och styr organisationen genom bland annat styrelseval. Detta medför att KRIS, enligt min analys, förväntas organisera sig på ett visst vis.

En annan bakomliggande förväntning är att organisationen bedriver verksamhet inom det område som är grunden för att bidraget ges. I KRIS fall är detta tydligt uttryckt i det avtal som föreningen har med kommunen. Det är ”gruppen vuxna livsstilskriminella” som ska stå i fokus för verksamheten. Liknande förväntningar finns i flera olika statliga bidrag, exempelvis förväntas ungdomsorganisationer arbeta med unga människor. I KRIS fall finns också exempel på verksamheter som KRIS ska ägna sig åt uppradade som i sig utgör en bakomliggande förväntan som kommer med bidraget. Denna lista tjänar dock i detta fall som en generell beskrivning av föreningens verksamhet och är något som KRIS förefaller ha möjlighet att påverka själva.

Organisationsbidragen kan tydligt definieras som ett bidrag där bidragsgivaren ser på organisationen som ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde”. Bidragets form uttrycker att det offentliga ser på organisationens verksamhet som ett komplement till den egna verksamheten som behövs i samhället och därför bör stödjas. Med detta bidrag kommer därför också en legitimitet organisationen till del. När organisationen talar om sig själv kan den inför andra visa på att det offentliga stödjer organisationen vilket kan fungera som en kvalitetsmärkning.

Även KRIS bidrag från Kriminalvården är ett tydligt exempel på detta. I anslutning till detta bidrag uttrycks tydligt att bidraget inte ges för att ett ”antal preciserade tjänster som ska uppfyllas” och att organisationens ideella uppdrag berättigar ett statligt bidrag då det utgör ett komplement, som ligger väl i linje med statens målsättningar på området, till den offentligt drivna verksamheten.

Sammanfattning Organisationsbidrag

Ges för: existens

Fås genom: sökprocess, avtalsförhandling

Kräver: grundläggande förtroende

Medföljande krav: få formella, demokratisk uppbyggnad

Medföljande förväntningar: specifikt verksamhetsområde

Syn på organisationen: ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde”

Ger: Legitimitet

Kommer från: offentlig sektor

”Ersättning”

De i denna uppsats studerade organisationerna har alla stora inkomster från den kategori av finansiering som jag väljer att benämna ersättningar. I denna kategori väljer jag att föra samman de intäkter som organisationerna kan sägas få som ersättning för att de utför uppdrag som i Sverige primärt är det offentligas ansvarsområde. I denna kategori återfinner vi alltså de intäkter som organisationerna får från framförallt kommuner för att bedriva rehabiliteringsverksamhet.

Ersättningarna erhålls genom upphandlingar där organisationerna utarbetar offerter utifrån en kravspecifikation som beställaren har utformat. Detta sker i konkurrens med andra utförarorganisationer från både näringslivssektorn och den ideella sektorn. Det gäller att kunna erbjuda det beställaren vill ha till ett så lågt pris som möjligt. Till stora delar präglas alltså sättet på vilket ersättningen erhålls av en marknadslogik där beställaren går ut på marknaden och köper den önskade tjänsten till lägsta möjliga pris. Denna logik står i kontrast till organisationsbidragets logik där organisationerna får ett bidrag av offentlig sektor som för sin existens. I denna form är det tydligt att ersättningen är kopplat till vad de kan prestera i förhållande till andra aktörer.

För att överhuvudtaget kunna vara med i konkurrensen om att få leverera rehabilitering till kommunerna så måste i regel ett antal krav uppfyllas. Ett övergripande krav i vissa upphandlingar är att organisationerna innehar tillstånd för den verksamhet som de bedriver. Dessa tillstånd styr bland annat hur många personer som får delta i rehabilitering samtidigt. Utöver detta innehåller de kravspecifikationer som ligger till grund för upphandlingen en rad frågor om verksamheten och organisationen. Detta kan som vi sett bland annat röra personalens kompetens, tider då per-

sonal finns tillgänglig och hur miljö- och kvalitetsarbetet ser ut och är organiserat. Min analys är att dessa frågor i sig också är styrande för organisationen. Organisationerna vet av erfarenhet vilka delar i detta frågebatteri som beställaren anser nödvändiga för att ett avtal ska kunna ingås och ser till att anpassa sig efter dessa krav. Motiven för detta är just att beställaren förväntar sig det och inte i första hand för att de själva ser det som en nödvändighet för att verksamheten ska fungera tillfredställande.

Möjlighet för organisationer i civilsamhället att få ersättning för denna typ av verksamhet är som jag visat i inledningen av denna uppsats en relativt ny företeelse. Innan processen med att öppna upp välfärdens kärnområden för andra utförare utanför den offentliga sektorn startade under 1980 talet var detta i stort sett en omöjlighet. Denna förändring har dels öppnat upp för helt nya utförare men också helt ändrat förutsättningarna för redan befintliga verksamheter. Dagöholm var en sådan befintlig verksamhet som tidigare hade staten som huvudman men som sedan övergick till att drivas som en stiftelse med IOGT-NTO som ny huvudman. Denna förändring gjorde att de gick från att varje år ha ett fast bidrag vars storlek styrdes av budgeterade kostnader och föregående års utfall till att nu arbeta i ett system där de genom upphandling får ersättning för klienter placerade i verksamheten. KRIS och Basta är däremot två nya aktörer som genom förändringarna fått möjlighet att bedriva rehabiliteringsverksamhet med offentlig finansiering. Ersättningen som finansieringskategori, med de nya logiker och krav som den för med sig, är alltså en i denna del av den ideella sektorn en ny företeelse. De förutsättningar för denna del av finansieringen som gällde för bland annat Dagöholm tidigare skulle enligt min analys bättre höra hemma i finansieringskategorin Organisationsbidrag, möjligtvis med skärpta krav på verksamhetsinriktning.

Min analys är att den verksamhet som organisationerna får ersättningar för ligger mer eller mindre nära deras egen bild av vad som bör vara kärnverksamhet. För ingen av organisationerna är givetvis denna verksamhet en helt främmande fågel. För Dagöholm är det självklart att de ska bedriva behandlingsverksamhet som ger ersättning från det offentliga. De kallar sig tydligt för behandlingshem och det är denna verksamhet som hela tiden har varit i fokus. Basta beskriver sig däremot som ett arbetskooperativ där personer tillsammans driver ett företag för att få pengar till sitt uppehälle och genom att komma in på arbetsmarknaden bryta sitt utanförskap. Ersättningarna för rehabiliteringsverksamheten fungerar här snarast som ett "startkapital" som gör det möjligt för Basta att under ett år välkomna personer som ännu inte är i den situationen att de fullt ut kan bidra till den gemensamma försörjningen. I KRIS fall menar jag att rehabiliteringsverksamheten inte är basen för organisationen utan något som utvecklats som ett komplement och ett första steg in i den ordinarie verksamheten.

I denna verksamhet finns det dock stora pengar att hämta för organisationerna. Det gör att dessa pengar svarar för en stor del för alla organisationer vilket också, enligt min analys, ökar denna finansieringsforms styreffekter. Pengarna är helt enkelt en för central del av den totala ekonomin för att gå miste om så därför måste organisationerna visa att de tar kraven och förväntningarna som följer med pengarna på allvar.

Denna finansieringsform kommer uteslutande från offentlig sektor och utgår från ett synsätt att vissa verksamheter ska finansieras och regleras i offentlig regi men kan produceras av annan or-

ganisation. Dessa ersättningar bär med sig en idétradition där organisationerna i civilsamhället ses som "Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad". Organisationernas särart och egenvärde är inte centralt för den som ger ersättningen utan istället är det hur väl organisationen och dess verksamhet står sig i konkurrensen med andra aktörer som är det vägledande när pengar ska fördelas.

Sammanfattning Ersättningar

Ges för: ersättning för utfört arbete

Fås genom: konkurrens på marknad

Kräver: lågt pris och effektiv organisation

Medföljande krav: detaljerade krav på verksamheten

Medföljande förväntningar: hög kvalitet i verksamheten

Syn på organisationen: "Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad".

Ger: möjlighet till stora pengar, legitimitet

Kommer från: offentlig sektor

Projektmedel

Finansieringskategorin "*projektmedel*" innehåller intäkter som organisationerna får för specifika, tidsbegränsade verksamheter. "Projektpengar" är ett välkänt begrepp i den ideella sektorns vokabulär. Pengarna ges vanligtvis för att organisationerna ska få möjlighet att göra en specifik insats eller att bygga upp en verksamhet som de inte kan finansiera med andra medel.

Vanligtvis utlyses möjligheterna att söka projektmedel av den som finansierar satsningen. I de studerade organisationerna förekommer endast projektmedel från den offentliga sektorn i Sverige samt från EU. Bakom utlysningarna ligger i dessa fall en politisk vilja att genomföra en satsning på ett specificerat område. Pengarna är alltså i hög grad styrda till en specifik målgrupp eller verksamhet. Lite tillspetsat kan sägas att finansiären har en vilja att stödja något men vet inte hur detta ska ske. Organisationerna får då möjlighet att formulera förslag på hur just de vill arbeta för att uppnå finansiärens vilja. Den främsta styrningen i projektmedlen ligger därför i att de är riktade mot ett specifikt mål, inte i hur organisationerna uppfyller målet.

I den sökprocess som organisationerna genomgår för att få projektmedel ser jag ett stort mått av konkurrens. Här gäller det dock inte nödvändigtvis att ha det lägsta priset för en väldefinierad verksamhet utan att ha den bästa idén på hur finansiärens mål med pengarna ska uppnås. Detta skiljer projektmedlen från organisationsbidragen där friheterna för vad pengarna kan användas till är högre och där organisationens existens betonas. I sökprocessen, kanske speciellt när det gäller projektmedel från EU, finns dock också frågeställningar som rör hur den egna organisationen är organiserad, vilken basverksamhet den bedriver och hur den i övrigt är finansierad. Att delta i

dessa sökprocesser förutsätter att organisationerna har kunskap och tid att lägga ner på både själva ansökningsförfarandet men också på att bevaka vilka tillgängliga medel som finns att söka. Av de studerade organisationerna är Basta den som lägger ner mest arbete på att söka projektmedel. Det är också tydligt att de har utvecklat en kompetens för detta och att de har avsatt tid i en tjänst för att bevaka och söka tillgängliga medel.

De formella kraven som kommer med projektmedlen förefaller ofta vara omfattande. Det kan här finnas gränser för hur stor del av pengarna som får användas till exempelvis löner, hur utvärderingen av projektet ska gå till samt krav på hur projektets ekonomiska redovisning ska se ut. Det följer också ofta med förväntningar kring att projektets startade verksamhet ska bestå även efter att projektmedlen är slut. Ytterligare förväntningar som jag ser kommer med denna finansiering är en förväntan att organisationen har bättre förutsättningar, och tätare kontakt med, att nå den målgrupp som projektpengarna syftar att stödja.

Min bedömning är att det bakom denna finansiering finns en syn på organisationerna som närmast kan betraktas som ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde”. Detta på grund av projektfinansiärens insikt att en annan organisation än den egna har, på grund av sina specifika kunskap och kontaktnät, större möjlighet att uppnå det önskade målet med bidragen. Det finns dock tydliga inslag av målstyrning i projektmedlen och en konkurrenssituation mellan olika organisationer som ger drag av den syn som vi hittar i idétraditionen ”Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad”. Marknaden skulle då vara någon slags konstruerad projektbidragsmarknad där organisationer konkurrerar med varandra.

Sammanfattning Projektmedel

Ges för: specifika, tidsbegränsade verksamheter

Fås genom: konkurrenspräglad ansökningsförfarande

Kräver: idéer och kunskap om att söka projektmedel

Medföljande krav: verksamhetsområde, målgrupp

Medföljande förväntningar: verksamheten överlever projektperioden, kontakt med målgruppen

Syn på organisationen: ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde” med drag av ”Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad”

Ger: möjlighet till verksamhetsutveckling

Kommer från: huvudsak offentlig sektor och EU

Lönebidrag

Alla tre organisationerna i studien tar emot lönebidrag för en eller flera av sina anställda. Detta stöd betalas ut efter att avtal med arbetsförmedlingen tecknats och är en del av det offentligas stödssystem för personer med nedsatt arbetsförmåga. Stödet är alltså knutet till en specifik individ

och ges i olika grad beroende på hur nedsatt arbetsförmågan bedöms vara. Lönebidrag finns att tillgå för alla typer av organisationer oavsett organisationsform eller verksamhet.

Det grundläggande kravet är att den organisation som motar lönebidraget har den aktuella individen anställd hos sig. Bakom detta ligger också en förväntan att denna anställning på sikt ska kunna bevaras och att lönebidraget ska fasas ut. Det följer också en förväntan, uttryckt i regelverk och avtal, att arbetsplatsen och arbetsuppgifterna ska vara anpassade efter den anställdes förmåga och att arbetet läggs upp på ett sådant sätt att den anställdes arbetsförmåga på sikt kan ökas.

Lönebidragen utgör för två av de studerade organisationerna en stor resurs. KRIS och Basta får genom lönebidragen möjlighet att erbjuda betydligt fler anställning i organisationerna än vad de annars skulle ha möjlighet till. Samtidigt ligger det väl i linje med organisationernas idé och uppdrag att erbjuda just personer som enligt samhället har en nedsatt arbetsförmåga, och som skulle haft svårt att få anställning någon annanstans, arbete. De krav och förväntningar som följer med lönebidragen har därför organisationerna ingen svårighet att hantera, deras verksamhet är redan uppbyggd på ett sätt som motsvarar bidragets krav och förväntningar.

För Basta är det viktigt att poängtera att lönebidraget är en resurs som alla organisationer och företag kan erhålla om de anställer personer med begränsad arbetsförmåga. På detta sätt bemöter de en del av den kritik mot att Basta skulle ha låga priser som personer i den lokala företagarföreningen framfört. Lönebidraget bokas också i bokföringen som en minskad kostnad istället för en intäkt vilket är helt i enlighet med gällande redovisningsregler.

Den syn från det offentliga på organisationerna som närmast kan sägas ligga bakom lönebidraget är ”Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad”. Organisationerna är i detta fall primärt arbetsgivare som kan erbjuda arbete åt personer med nedsatt arbetsförmåga och lämpligheten bedöms i konkurrens med vilken omgivande organisation eller företag som helst.

Sammanfattning Lönebidrag

Ges för: anställningar av individer med begränsad arbetsförmåga

Fås genom: avtal och handlingsplan

Kräver: individer anställda berättigade till stöd

Medföljande krav: personen fortsatt anställd, arbetsuppgifterna ska vara anpassade efter den anställdes förmåga

Medföljande förväntningar: fortsatt anställning utan lönebidrag

Syn på organisationen: ”Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad”

Ger: möjlighet att anställa fler

Kommer från: offentlig sektor

"Biförsäljning"

I denna kategori av finansiering väljer jag att placera de intäkter som kan betraktas som kommersiell försäljning av varor och tjänster. Denna försäljning kan ligga mer eller mindre närmare organisationens kärnverksamhet. Den försäljning av rehabiliteringsplatser som organisationerna ägnar sig åt är dock urskiljd från denna kategori och återfinns istället i kategorin "Ersättning". Detta för att tydliggöra att den verksamheten bär med sig speciella krav och förväntningar samtidigt som den utgör en sådan stor del av organisationernas intäkter.

Det är framförallt Basta som har intäkter som jag väljer att placera i denna kategori. Här väljer jag exempelvis att placera intäkter från försäljning av hundedagsplatser, inredningssnickerier, klottersanering och parkunderhåll. Försäljningen sker både till privatpersoner, offentlig sektor och till företag.

Denna försäljning sker i konkurrens med andra, framförallt kommersiella företag. Men denna försäljning kommer därför både krav om kvalitet på det som levereras och nivå på pris som kunden är beredd att betala. Som exempel kan tas den finsnickeriverksamhet som Basta bedriver. Möbler och inredningar som levereras måste hålla en hög kvalitet på en starkt konkurrensutsatt marknad. Det krävs därför yrkeskicklighet hos de anställda som arbetar i snickeriet och Basta kan därför inte placera vem som helst där.

Sammanfattning Biförsäljning

Ges för: leverans av vara eller tjänst

Fås genom: försäljning

Kräver: god kvalitet och bra pris

Medföljande krav: leverans i tid av produkter med avtalad kvalitet

Medföljande förväntningar: yrkeskunnigt anställda

Syn på organisationen: signalerar "Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad"

Ger: kontakter med omgivande samhälle

Kommer från: individer, företag, offentlig sektor

Medlemsavgifter

Endast en organisation i min studie har några intäkter i form av medlemsavgifter, nämligen KRIS. Med medlemskap i organisationen följer rättigheten att vara med på årsmöte och genom detta styra organisationen. Medlemmarna är med och väljer styrelse, fastställer budget och verksamhetsinriktning för föreningen. Ett krav som medlemsavgifterna alltså för med sig är att organisationen ger sina medlemmar denna möjlighet. Medlemmarna i KRIS rekryteras nästan uteslutande från de personer som deltar i verksamheten. För att få nya medlemmar, och behålla dem

som man har, gäller det alltså för KRIS att möta de förväntningar på en bra och relevant verksamhet som medlemmarna bär med sig.

Medlemskapet har kommit att bli en central komponent i den svenska folkrörelsemodellen. Det är därför med och signalerar att detta är en organisation, driven utifrån sina medlemmars intresse och vilja, som vill betrakta sig själv som en folkrörelse. Min analys blir utifrån detta att organisationen själv betraktar sig som ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde” samtidigt som denna kategori av finansiering säger väldigt lite om hur andra betraktar organisationen.

En intressant iakttagelse i mitt empiriska material är att ingen av de studerade organisationerna har några stora intäkter från medlemsavgifter. De är alla helt oberoende av ekonomiska bidrag från medlemmar och andra personer som deltar i deras verksamhet. Lite tillspetsat är de helt oberoende av sina medlemmar. En fråga som väcks här som jag inte avser att gå in på djupet på, är om detta medför några demokratiska problem i och med att organisationernas ledning och personal kan känna sig ekonomiskt oberoende av att personer väljer att bli medlemmar eller ej.

En förklaring till att det förhåller sig på detta sätt är förmodligen att de studerade organisationernas målgrupper i huvudsak befinner sig i en svag privatekonomisk situation. Det finns helt enkelt inga pengar som de skulle kunna avvara som bidrag till organisationerna. Att som ovan säga att organisationerna med detta skulle vara ekonomiskt oberoende av sina medlemmar eller personer som deltar i verksamheten är dock inte heller helt sant. Tidigare i denna analys har vi sett att individerna för med sig stora intäkter till organisationerna i form av betalning från tredje part för deras rehabilitering. Organisationerna är med detta synsätt alltså helt beroende av de som deltar i verksamheten. Om ingen vill komma till dem för att de har ett rykte kring sig att genomföra dålig verksamhet kommer det inte heller några pengar.

Sammanfattning Medlemsavgifter

Ges för: medlemskap i organisationen

Fås genom: rekrytering av medlemmar

Kräver: medlemmars vilja till deltagande

Medföljande krav: möjlighet till inflytande på organisationen

Medföljande förväntningar: relevant verksamhet

Syn på organisationen: ev ”fristående organisationsliv med särart och egenvärde”

Ger: delvis legitimitet

Kommer från: individer

Gåvor och sponsring

Något förvånande har ingen av de studerade organisationerna några intäkter i form av gåvor eller sponsring. Det har dock förekommit i organisationerna tidigare. Detta är förvånande då gåvor och sponsring är relativt vanligt i andra delar av den ideella sektorn.

KRIS tar dock emot en del gåvor och sponsring på genom sitt riksförbund men dessa pengar är inget som KRIS Örebro tar direkt del av. Viss sponsring i form av varor förekommer dock i alla fall KRIS Örebro. Det handlar då om lokala företagare som KRIS har kontakt med. Exempelvis kan det handla om ett lokalt bageri som skänker fikabröd och dylikt till lunchverksamheten. Basta har också som jag tidigare berättat om vid enstaka tillfällen tagit emot gåvor. Detta anses dock gå emot organisationens idé om att inte känna sig beroende av någon annan utan istället själva vara kapabla att stå för sin finansiering. Detta kommer att analyseras närmare nedan.

Min analys av varför gåvor och sponsring inte förekommer i någon större utsträckning är delad. Organisationerna har bland annat omsatt sitt uppdrag i rehabiliteringsverksamheter som har en relativt given och stabil form för finansiering. Denna finansieras helt av offentlig sektor och inga andra finansieringsformer behövs. Vidare är den verksamheten som organisationerna har valt att bedriva inte särskilt publika vilket gör dem relativt oattraktiva för sponsring.

Mångfald av krav och förväntningar

I figuren nedan sammanställer jag de olika karakteristiska som de olika finansieringskategorierna bär med sig. Innan jag går vidare i min analys kan det vara värt att stanna upp och lite kort analysera vad denna figur visar mer generellt.

En intressant iakttagelse är att samma typ av finansiär, det vill säga den pengarna kommer från, bidrar med finansiering genom olika finansieringsformer. Dessa former bär i sig själva, genom hur finansieringen erhålls och vad som uttrycks i avtal och samtal kring finansieringen, med sig krav och förväntningar på organisationen. Att exempelvis vara helt finansierad av offentlig sektor behöver inte per automatik innebära att det är entydiga och sammanhängande förväntningar, krav och regelverk som möter organisationen. För att nå en djupare förståelse för hur en organisation i civilsamhället påverkas av sina finansieringskällor räcker det alltså inte att göra en analys av **vem** finansieringen kommer ifrån utan också av **hur** finansieringen som sådan är konstruerad och **vilka krav och förväntningar** den specifika finansieringsformen för med sig.

	Organisations- bidrag	Ersättningar	Projektmedel	Lönebidrag	Biförsäljning	Medlems- avgifter
Ges för	existens	ersättning för utfört arbete	specifika, tids- begränsade verk- samheter	anställningar av individer med begränsad arbetsförmåga	leverans av vara eller tjänst	medlemskap i organi- sationen
Fås genom	sökprocess, avtals- förhandling	konkurrens på marknad	konkurrenspräglad ansöknings- förfarande	avtal och hand- lingsplan	försäljning	rekrytering av medlemmar
Kräver	grundläggande förtroende	lågt pris och effektiv orga- nisation	idéer och kunskap om att söka pro- jektmedel	individer an- ställda berätti- gade till stöd	god kvalitet och bra pris	medlemmars vilja till delta- gande
Medföljande krav	Få formella, demokratisk uppbyggnad	detaljerade krav på verk- samheten	verksamhets- område, målgrupp	personen fort- satt anställd, arbetsupp- gifterna ska vara anpassade efter den an- ställdes för- måga	leverans i tid av produk- ter med avtalad kvalitet	möjlighet till inflytande på organi- sationen
Medföljande förvänt- ningar	Specificerat verksamhets- område	hög kvalitet i verksamheten	verksamheten överlever projekt- perioden, kontakt med målgruppen	fortsatt anställ- ning utan löne- bidrag	yrkeskunnigt anställda	relevant verksamhet
Syn på orga- nisationen	"fristående organisations- liv med särart och egen- värde"	"Icke vinst- drivande aktö- rer på ett slags marknad".	"fristående organi- sationsliv med särart och egen- värde" med drag av "Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad"	"Icke vinstdri- vande aktörer på ett slags marknad"	signalerar "Icke vinst- drivande aktörer på ett slags marknad"	ev "fristå- ende organi- sationsliv med särart och egen- värde"
Ger	Legitimitet	möjlighet till stora pengar, legitimitet	möjlighet till verk- samhetsutveckling	möjlighet att anställa fler	kontakter med omgi- vande sam- hälle	delvis legiti- mitet
Kommer från	offentlig sektor	offentlig sektor	huvudsak offentlig sektor och EU	offentlig sektor	individer, företag, offentlig sektor	individer

Figur 8 Modell för analys av finansieringsmix

Organisationernas finansieringsmix

Efter att nu ha byggt en modell där olika typer av finansiering har tydliggjorts och försetts med karakteristiska är nu nästa steg i min analys att gå tillbaka till de tre studerade organisationerna för att se hur deras mix av olika finansieringskategorier ser ut. Detta tydliggör i vilken utsträckning olika krav, förväntningar och syn på organisationen som finansieringen för med sig och ger möjlighet att analysera vilka konsekvenser detta ger.

Siffermaterial nedan är hämtat från det empiriska materialet men nu istället uppställt utifrån vilken finansieringskategori som intäkten kan hänföras till. För att jämföra hur de olika finansieringskategorierna i storlek förhåller sig till varandra. Det är dock viktigt att poängtera att dessa storleksförhållanden inte behöver stå i direkt proportion till vilken vikt organisationerna upplever att medföljande krav och förväntningar har på organisationen och hur centralt det är att möta dessa. Krav och förväntningar som följer med finansiering som står för en mindre del organisationens totala intäkter kan alltså ha ett till synes oproportionerligt stort inflytande på organisationen.

Dagöholm

Finansieringskategori	Tkr	Procent av tot
Organisationsbidrag		
Ersättningar	16 533	94,9%
Projektmedel		
Lönebidrag	626	3,6%
Biförsäljning	254	1,5%
Medlemsavgifter		
Totalt	17 413	100

Figur 9 Dagöholms finansieringsmix

Dagöholm finansieras nästan uteslutande av pengar som kan hänföras till kategorin ersättningar. Min empiri har visat att de nästan uteslutande har sina intäkter genom de avgifter som Dagöholm fakturerar kommuner för behandling av personer med missbruksproblematik. Detta har också varit fallet under en lång tid. De övriga finansieringskategorier som de använder är lönebidrag för ett par anställda och försäljning av vissa konsulttjänster samt lunchförsäljning till de anställda. Med mitt resonemang tidigare betyder detta att det är ett relativt homogent paket av krav och förväntningar som följer med Dagöholms finansiering. De får ersättning för det arbete som de utför och möjligheten till finansiering erhålls efter ett upphandlingsförfarande där de är tydligt konkurrensutsatta. De har under flera år arbetat med denna finansieringskategori som sin nästan uteslutande intäkt och har därför anpassat sin organisation utifrån de specifika förutsättningar och krav som kommer med den. Tydliga rutiner finns för hur organisationen svarar på anbud och de vet av upparbetad erfarenhet vilka avgifter de måste ta ut både för att täcka sina egna kostnader och för att ha möjlighet att ha möjlighet att få teckna ett avtal. På samma sätt vet de tydligt vad som förväntas av dem som rehabiliteringsinstitution när de gäller vilka tjänster och vilken service som de ska tillhandahålla och de har alla de tillstånd som krävs för verksamheten som bedrivs.

En studie över tid hade förmodligen visat, som jag lyft fram i min empiri, att Dagöholm har gått från en finansiering som hade tydliga drag av organisationsbidrag till den ersättning som de har idag. Denna förändring i själva formen av finansieringen har inneburit att organisationen har behövt anpassa sig och upparbetat de nya rutiner som jag har beskrivit ovan. Om detta inneburit några mer djupgående förändringar av organisationens verksamhet och uppdrag kan jag dock inte uttala mig om med det empiriska material jag har att tillgå.

Dagöholm upplever nu den finansiering som de har genom ersättningar som stabil. Den ger dem också möjlighet att bedriva den verksamhet som de anser att organisationens uppdrag ger dem. Detta kan vara en av de främsta orsakerna till att Dagöholm inte aktivt verkar söka sig till andra finansieringsformer. Som vi kommer att se hos de andra organisationerna i studien förefaller det i alla fall som att det finns en möjlighet att öka sina intäkter genom andra finansieringsformer. Hos Dagöholm saknas det visserligen inte idéer kring hur detta skulle ske. Det förefaller dock som att dessa idéer primärt handlar om hur den kompetens som den befintliga personalen besitter skulle kunna generera nya intäkter från de finansiärer som redan står för huvuddelen av Dagöholms finansiering. Möjligheterna finns men inte behovet.

Basta

Finansieringskategori	Tkr	Procent av tot
Organisationsbidrag		
Ersättningar	7 973	31,8%
Projektmedel	88	0,4%
Lönebidrag	1 428	5,7%
Biförsäljning	15 588	62,2%
Medlemsavgifter		
Totalt	25 076	100

Figur 10 Bastas finansieringsmix

Bastas finansieringsmix är mer uppdelad än Dagöholms. Finansieringen kommer dock till största del från det kategorin biförsäljning. I Bastas fall handlar detta om varor och tjänster som säljs både till privatpersoner, företag och kommuner. Som den utvecklade modellen antyder ger detta förväntningar på Basta som bland annat handlar om att det som de levererar förväntas hålla en hög kvalitet och att arbetet utförs av yrkeskunniga anställda. Detta är något som Basta har arbetat mycket med att kunna möta och de har byggt upp sin organisation för att de anställda ska kunna slussas in i arbeten som de både är intresserade av och som de har kunskap om, eller i alla fall förutsättningar att tillgodogöra sig.

Som ett stöd för att kunna möta de krav och förväntningar som ställs i samband med biförsäljningen och samtidigt vara trogna sitt uppdrag att ge personer med en egen erfarenhet av missbruk möjlighet till rehabilitering och arbete används en annan finansieringskategori, lönebidrag. Detta bidrag möjliggör att det finns tid och resurser för anställda på Basta att arbeta upp en yrkesskicklighet under tiden som de är anställda istället för att de ska vara helt ”färdiga” när de bör-

jar arbeta. Denna finansiering medför dock ett antal andra krav och förväntningar som Basta måste möta och uppfylla. Kraven är som modellen visar att arbetsuppgifterna ska anpassas till den enskilde arbetstagaren och att vissa planer ska upprättas. Förväntningarna handlar om att lönebidraget på sikt ska kunna fasas ut och att personen ska vara fortsatt anställd. I förlängningen innebär detta, om Basta vill fortsätta ta emot nya personer, att verksamheten måste hålla en sådan kvalitet och effektivitet att den kan expandera.

På samma sätt som lönebidraget innebär ersättningarna ett stöd för att biförsäljningen ska fungera. Denna ger Basta en näst intill full finansiering för det första året en person är på Basta. Det finns alltså inget "ekonomiskt tryck" på Basta att personerna ska vara effektiva i produktionen av varor och tjänster för biförsäljning under det första året. Detta kan istället inriktas på rehabilitering och att personen ska finna och komma in på en av Bastas arbetsplatser.

Kris

Finansieringskategori	Tkr	Procent av tot
Organisationsbidrag	553	12,6%
Ersättningar	1 844	41,9%
Projektmedel	135	3,1%
Lönebidrag	1 638	37,2%
Biförsäljning	233	5,3%
Medlemsavgifter	1	0,0%
Totalt	4 404	100

Figur 11 Finansieringsmix Kris

KRIS har den mest blandade finansieringsmixen av de tre studerade organisationerna. Olikt de övriga organisationerna har KRIS ett organisationsbidrag för sin verksamhet som kommer från Örebro kommun och Kriminalvården. Med dessa bidrag kommer få formella uppföljningsbara förväntningar på organisationen. Däremot för bidragen med sig informella förväntningar kring att ett högkvalitativt arbete ska bedrivas gentemot den aktuella målgruppen. Missköts detta skadas det förtroende för KRIS som är en förutsättning för att organisationen ska uppbära detta bidrag. Organisationsbidraget kan också liknas vid en kvalitetsstämpel som KRIS kan visa upp gentemot andra aktörer. Att kunna berätta att organisationen stöds både av kommunen och av Kriminalvården ger på detta sätt legitimitet när nya samarbetet etableras.

Organisationsbidraget vilar på en idétradition där organisationen betraktas som en del av ett "fristående organisationsliv med särart och egenvärde". Ekonomiskt stöd ges för existens. I KRIS fall visar dock finansieringsmixen tydligt att organisationen träffas av, och måste hantera, att olika idétraditioner med olika förväntningar träffar organisationen. Som vi ser är en stor del i KRIS finansieringsmix hänförbart till kategorin ersättningar. Denna kategori för med sig den idétradition som kallas "Icke vinstdrivande aktörer på ett slags marknad". Här ges organisationen pengar, från samma finansiärer, inte för existens utan för det som organisationen producerar. För KRIS

blir detta en dubbel roll där varje typ av finansiering kräver sitt eget sätt att motivera varför organisationen ska få pengar.

Blandad finansieringsmix

Ovan har jag visat att de organisationer jag har studerat använde sig av flera olika kategorier av finansiering. Mixen mellan organisationerna skiljer sig dock åt. Dagöholm har som jag visat en finansiering som nästan uteslutande kan hänföras till kategorin ersättning. KRIS och Basta har däremot en tydligare mix av olika finansieringsformer. Detta innebär som jag visat att de också träffas av flera olika ”paket” av krav och förväntningar som de måste förhålla sig till både för att få och behålla finansieringen.

Organisationens mix av finansiering är alltså i allra högsta grad en fråga som medför organisatoriska konsekvenser och som därför är av strategisk betydelse för organisationen och dess ledning. I följande avsnitt ska jag därför analysera hur organisationerna förhåller sig till denna fråga.

Aktiv inramningsprocess som positionerar

Dagöholm har hittat sin ram

I Dagöholms fall har jag svårt att se någon att någon aktiv inramningsprocess pågår för tillfället. Som analysen av deras finansieringsmix visade så har de den absoluta merparten av sin finansiering inom en och samma finansieringskategori. De krav, och förväntningar som krävs för att fortsätta erhålla den ersättning som de får möter de redan. De är, och beskriver sig själva tydligt, som ett behandlingshem för personer med missbruksproblem. Samtidigt har de också en stark historia och ”track rekord” att falla tillbaka på. Dagöholm är därför så att säga redan inramade i ett fack som ger dem de resurser och stöd som behövs för verksamheten. I denna ram kan de befinna sig så länge det inte sker stora omvälvande förändringar i det fält som kan kallas ”rehabiliteringsfältet” och som innefattar andra aktörer inom fältet och det omgivande samhällets syn på hur rehabilitering av missbrukare bör gå till. De kan också befinna sig inom denna ram så länge de själva inte vill växa och finna stöd och finansiering inom nya områden.

En aktör som kan ha ambitionen att transformera om rehabiliteringsfältet är Basta. Om Dagöholm kan sägas befinna sig i en stabil inramning av den verksamhet som de bedriver finner jag något annat hos Basta. Min analys är att de bedriver ett aktivt och i många stycken strategiskt inramningsarbete. Detta arbete berör inte bara den verksamhet som de bedriver utan också i hög grad hur en verksamhet inom detta fält kan organiseras. De ramar alltså aktivt in både sin organisationsform och sin verksamhet. Basta är tydliga på att koppla ihop sin filosofi att rehabiliteringen måste gå ut på att ge den enskilde makten över sin egen situation (empowerment) med en i samhället omgivande företags/entreprenörskapsdiskurs. De bygger en berättelse om att de som kommer till Basta har varit vana att befinna sig en underlägsen position gentemot det omgivande samhället där de tvingats ta emot hjälp av andra. Denna måste brytas för att den enskilde ska få makt över sin egen situation och känna att han eller hon kan påverka sitt liv. De kopplar därför tydligt ihop detta med att man på Basta arbetar för att förtjäna sitt uppehälle och bygger som entreprenör upp sin egen organisation som ett företag. Tydligast blir den ramöverbyggnad som de använder sig av kanske när de säger att de tror att ”det är möjligt att tjäna pengar och göra bra rehab, vi tror till och med att de hänger ihop”. Genom detta överbygger Basta avståndet som

kan finnas mellan rehabiliteringsverksamhet och företagande. Formen (en företagslik organisation) blir ett tydligt innehåll när Basta ramar in sig själva. Detta framhålls ständigt och påminner starkt om det som Snow och Benford kallar för ramförstärkning. Sammantaget menar jag att detta inramningsarbete kan beskrivas som en strategisk process hos Basta där de använder sig både av ramöverbrygging och ramförstärkning för att vinna stöd, legitimitet och engagemang hos omgivande, enligt dem, centrala aktörer. Ett bevis på att de kan ha lyckats är besök från både ett flertal rikspolitiker och Sveriges drottning.

Basta använder sig även av ramexpansion när man breddar sin egen syn på människor i utanförskap för att kunna möta det lokala problemet i Södertälje med många invandrade personer i arbetslöshet. För detta breddar man sin skolverksamhet och erbjuder utbildningar för denna grupp.

Starka berättelser ramar in

Som jag redan konstaterat så bygger Basta en stark berättelse kring sin organisation och verksamhet där det centrala budskapet är att personer med en egen erfarenhet av droger kan ta makten över sitt eget liv och tillsammans driva ett framgångsrikt företag. Även KRIS bygger på detta sätt en stark berättelse kring sin organisation i sin inramning. De skapar en stark berättelse om hur organisationen startades och nu har vuxit. Här är det centrala hur personer med kriminell bakgrund genom att hjälpa varandra lyckas leva ett hederligt liv fritt från droger. Genom berättelserna binder, som Snow och Benford pekar på, KRIS ihop de verksamheter som man ägnar sig åt (exempelvis anstaltsbesöken, rehabverksamheten och tatueringsstudion) med organisationens uppdrag. Min analys är att denna berättelse inte bara används internt för att hålla ihop organisationen utan att den också används externt. Här sprids berättelsen om KRIS strategiskt till media, beslutsfattare och finansiärer för att få finansiering till den verksamhet som bedrivs. Detta kan jämföras med Wijkströms modell för logiken i den ideella sektorn där både KRIS och Basta genom sina berättelser om organisationerna visar att aktiviteterna hör ihop med uppdraget. Det är då dessa aktiviteter, med hela den inramning som organisationerna har givit dem i sin berättelse, som externa finansiärer stödjer.

Vad betyder medvetenhet?

I denna analys har jag pekat på att både Basta och KRIS aktivt använder sig av inramning i en strategisk process för att ge organisationen legitimitet i det omgivande samhället och därmed generera resurser för sin verksamhet. Dagöholms inramningsprocess förefaller, som jag pekat på, inte vara lika aktiv som de två andras utan snarare vilande på en tidigare upparbetad inramning av sin verksamhet. Den strategiska inramningsprocessen beskrevs av Benford och Snow⁷⁶ som ett avsiktligt och målinriktat arbete. Jag har i min analys hävdats att både Basta och KRIS bedriver ett sådant arbete. Det är viktigt att påpeka att personer i dessa organisationer sannolikt inte känner till inramningsteorin. Arbetet som de bedriver med att rama in sina organisationer vill jag snarare beskriva som intuitivt. De vet av egen erfarenhet hur de behöver beskriva sin verksamhet för att hos andra aktörer vinna legitimitet och stöd för sin egen organisation och verksamhet. Min bedömning är att detta arbete blir en central del av det strategiarbete som organisationernas ledning utför.

⁷⁶ Benford & Snow (2000)

Risker med inramningen

För att verkligen kunna svara på frågan om det finns några risker med den aktiva process med att justera sina ramar som några av organisationerna i studien arbetar med så skulle en studie över tid behöva genomföras. Jag kan därför inte uttala mig säkert om dessa risker utan bara föra ett kortare resonemang. Jag tror att Basta kan löpa en risk för interna spänningar kring om de har gått för långt ifrån sitt ursprungliga uppdrag i vissa delar av den verksamhet som de bedriver. Jag tänker då särskilt på när de omtolkar och breddar den grupp av personer i utanförskap som de är till för. När skolverksamheten breddades till att också omfatta arbetslösa personer med invandrarbakgrunden sådan omtolkning där den primära målgruppen breddades från att handla om personer med egen erfarenhet av missbruk till att nu även omfatta denna nya grupp. Detta har utan tvekan skapat nya resurser för Basta men kan på sikt få återverkningar i synen på det ursprungliga uppdraget. Detta resonemang bygger jag på Wijkströms modell för logiken hos organisationer i den ideella sektorn där han visar på hur en organisations uppdrag, aktiviteter och resurser hänger ihop.

Ideologisk penningtvätt

Stora delar av inramningsteorin berör hur organisationer ramar in sin verksamhet för att möta de ideologiska ramar som finns i det omgivande samhället. Jag vill dock hävda att min studie visar på att organisationer använder sig av inramningsprocesser internt för att rama in den finansiering som organisationen har. I denna process ges de inkommande pengarna en inramning för att passa ihop med organisationens ideologiska övertygelse. Denna process ger en intern legitimitet åt pengar som annars skulle anses ”fula” och icke önskvärda för organisationen. Den här processen väljer jag att, utan att för den skull moraliskt värdera, kalla för en ”ideologisk penningtvätt”.

En central del i denna ideologiska penningtvätt verkar vara att pengar upplevs ha olika värde beroende på vilken finansieringskälla de kommer ifrån. Pengar från det offentliga upplevs ha ett lägre värde då dessa förknippas med medlemmars tidigare negativa upplevelse av att vara bidragstagare. Att tvingas ”stå med mössan i handen” och ta emot det offentliga allmosor passar helt enkelt inte ihop med en organisation vars ideologi vilar på en grund av empowerment av den enskilde. Pengar från det privata näringslivet upplevs därför ha ett större värde. Min tolkning är att detta kommer sig av att näringslivet är intimt förknippat med en konkurrensutsatt marknadsideologi där kvalitet och pris, inte vällovligt ändamål, är avgörande faktorer för om du ska överleva eller inte. Där tävlar du på lika villkor oavsett vem du är vilket då skulle ligga närmare organisationens ideologiska grund. Ett sätt för organisationen att då tvätta dessa smutsiga offentliga pengar och på så sätt ge dem ett ”högre” värde blir då att hela tiden associera dessa pengar med begrepp och beskrivningar kopplade till näringslivet. Därför används inte ord som **bidrag** och **stöd** när organisationens ledning pratar om pengar från det offentliga utan istället blir begrepp som **sålda uppdrag**, **konkurrensutsatt** och **marknadsmässiga villkor** centrala. De studerade organisationerna har alla en stor del av sin finansiering från det offentliga genom finansieringskategorin ersättningar. Dessa pengar skulle mycket väl kunna kläs i en bidragsvokabulär där skillnaden skulle bli försvinnande liten mellan att få bidrag från kommunens socialsekreterare för att klara av sin försörjning eller att få stöd från samma kommuns socialnämnd för att genomgå rehabilitering. Genom den ideologiska penningtvätten tvättas dock likheterna bort och rehabiliteringsersättningen blir istället till betalning för en tjänst som organisationen säljer till kommunen.

Detta passar då betydligt bättre ihop med en ideologisk grundhållning där det handlar om att människor ska resa sig och ta makt över sitt eget liv. Förändringar i det offentliga syn på civilsamhällets organisationer med en förändring av välfärdsstatens organisering underlättar förmodligen denna process för organisationerna. Kommunerna har själva lånat in en näringslivslogik med tillhörande vokabulär där det istället för att ges bidrag och anslag till behandlingshem upphandlas och köps rehabiliteringsplatser från producenter i både näringsliv och ideell sektor.

Denna ideologiska penningtvätt har jag sett tydligare i Basta än de övriga studerade organisationerna. Basta är de som kanske tydligast för fram sin ideologiska grund av att den enskilde måste ta makt över sitt eget liv (empowerment). Denna tanke är central för hur Basta talar om sig själv och förefaller också vara levande i organisationens verksamhet. Det skulle därför bli ett för svårt hyckleri att tala om att den enskilde skulle resa sig och inte vara beroende av bidrag samtidigt som organisationen hade en stor intäkt från just bidrag. Genom den ideologiska penningtvätten undkommer de detta problem när det gäller den kommunala finansieringen. Ett annat exempel är lönebidragen. Här är Basta noga med att påpeka att detta inte är något som i redovisningen tas upp som en intäkt för organisationen utan istället bokförs som minskade kostnader (helt korrekt enligt gällande redovisningsprinciper). De är också noga med att berätta att denna minskning av kostnaden är något som alla konkurrerande företag kan erhålla om de bara anställer rätt personer.

Mina slutsatser

Syften med denna uppsats var att undersöka hur dessa organisationer finansierar sin verksamhet och om typen av finansieringsform har någon betydelse och inverkan på hur organisationen kan bedriva sin verksamhet och uppfylla sitt uppdrag. Detta sammanfattades i frågeställningen:

Hur finansieras organisationer i den ideella sektorn och vilken inverkan har olika typer av finansiering på dessa organisationer?

Jag angav också inledningsvis att frågeställningen skulle försöka besvaras utifrån följande delar:

- Framtagande av modell för analys av organisationers finansieringsmix.
- Analys av organisationers finansieringsmix och dess konsekvenser.
- Analys av hur organisationer arbetar för att hantera dessa konsekvenser.

I detta avsnitt går jag igenom dessa delar och sammanfattar uppsatsens slutsatser.

En modell för finansieringsmix

Tyngdpunkten i uppsatsen har på många sätt legat i att ta fram en modell för hur vi kan analysera vilka krav, förväntningar etc. som en idéburen organisations finansiering för med sig. Den finansieringsmixmodell som har tagits fram i denna uppsats är på många sätt en partiell modell som inte, utan att ytterligare utvecklas, kan tjäna för att fullständigt analysera idéburna organisationers finansiering inom alla fält. Min bedömning är dock att den är användbar för analys av de organisationer som ingår i denna studie.

Modellen hjälper oss dels att dela upp enskilda finansieringskällor i större kategorier. Detta ger oss möjlighet att klassificera finansieringen utifrån ett bredare spektrum av aspekter än bara bakomliggande finansieringskälla vilket ofta är brukligt. Detta ger oss ett finkänsligare verktyg som kan ge oss en djupare förståelse av de bakomliggande faktorerna som driver organisationernas finansiering. Exempelvis har jag i uppbyggnaden av modellen visat att pengar från offentlig sektor bör delas upp i flera kategorier då finansieringen från denna källa innehåller en mängd olika former med ofta disparata bakomliggande synsätt, krav och förväntningar.

Finansieringsmixmodellen hjälper oss också, förutom att kategorisera finansieringen, att på ett systematiskt sätt förstå vilka olika aspekter i varje finansieringskategori som vi behöver se och förstå för att kunna närma oss frågan om finansieringens inverkar på organisationen. Dessa aspekter har på olika sätt betydelse för det utrymme som organisationer har när de organiserar och prioriterar i sitt arbete.

Analys av enskilda organisationers finansieringsmix

När jag sedan genomfört min analys av de studerade organisationerna har en bild framträtt av organisationer som sinsemellan har väldigt olika blandningar i sin finansieringsmix. Av denna analys framgår att det både finns tillfällen då de olika finansieringskategorierna samspelar väl och kan användas av organisationen för olika delar av verksamheten som stödjer varandra och tillfällen då det uppstår spänningar mellan kategorierna. När flera typer av finansieringskategorier an-

vänds blir listan på krav och förväntningar som organisationen måste möta lätt lång. Detta kan röra sig exempelvis om vilken målgrupp som ska prioriteras, hur verksamheten bör bedrivas och vilka konkreta återrapporteringar som måste genomföras. Hur finansieringsmixen ser ut inverkar på det handlingsutrymme som organisationen har i att styra över sin egen verksamhet. Med detta konstaterar jag att organisationens mix av finansiering är en fråga av strategisk betydelse för organisationen vilket leder mig in på frågan hur organisationen hanterar dessa konsekvenser.

Hantering av konsekvenser

I min analys av hur organisationerna hanterar de krav och förväntningar som följer med finansieringen har jag använt mig av inramningsteori. Min analys visar att organisationerna till olika grad, och med delvis olika tekniker, arbetar med att hantera konsekvenserna.

Dagöholm bedöms att redan vara tydligt inramade i ett fack där de har lyckats anpassa sin organisation att arbeta efter bland annat de krav och förväntningar som finansieringen för med sig. Min analys är att de under lång tid har arbetat för att finjustera denna inramning som nu ger en stabil finansiering till verksamheten som bedrivs.

KRIS och Basta använder sig av en aktivare inramningsprocess som enligt min analys till stora delar är strategisk. En central komponent i denna process är att organisationerna skapar starka berättelser som ramar in organisationens verksamhet med det större värderingspaket som organisationen står för. Genom denna inramning kan den verksamhet som organisationerna bedriver möta olika förväntningar som ställs.

Vidare har jag visat att finansieringens krav och förväntningar inte bara måste mötas gentemot externa finansiärer utan också internt i organisationen. Genom den ideologiska penningtvätt som jag beskrivit sker en intern inramningsprocess för att vinna intern legitimitet för varför viss finansiering tas emot som kan upplevas strida mot organisationens uppdrag.

Min slutsats är också att denna hantering pågår genom mer eller mindre medvetna processer som ofta kan beskrivas som intuitiva. Hanteringen sker alltså inte i alla fall utifrån en föregående analys utan snare utifrån upparbetad erfarenhet av vilka handlingar som varit framgångsrika eller ej.

Uppsatsens bidrag

Jag hoppas med detta ha bidragit något till att förståelsen om hur organisationer i civilsamhället finansieras och om olika typer av finansiering har någon betydelse för organisationens arbete. Finansieringen ser olika ut och varje form av finansiering behöver analyseras utifrån fler aspekter än vem finansiären är för att vi ska kunna säga något om hur organisationen styrs och påverkas av sin finansiering. Olika finansieringsformer kräver också olika svar på de krav och förväntningar som den för med sig. Den partiella modell för finansieringsmix som jag utvecklat kan vara ett verktyg för att genomföra en sådan analys.

Diskussion och avslutande reflektioner

I denna uppsats har jag endast analyserat en liten del av den stora ideella sektorn. Modellen som utvecklats beskrivs därför som partiell då jag är fullt medveten att den inte kan användas för analys av alla ideella organisationer. Jag tror dock att det genom vidare forskning via fallstudier av organisationer inom andra fält än det sociala är fullt möjligt att bygga ut modellen och göra den mer fullskalig. Detta kan vara en uppgift för min eller andras framtida forskning. Utifrån en sådan modell tror jag också att det hade varit intressant att göra en större kvantitativ studie för en bredare bild av finansieringen i hela sektorn som går djupare än att bara analysera vilken finansiär som bidrar till resurserna i sektorn. Detta kan ge en bredare bild av vilket handlingsutrymme som civilsamhällets organisationer har.

Vad avgör graden av inramningsaktivitet?

En annan fråga som uppsatsen väcker men inte besvarar och som därför kan vara intressant att forska vidare i är vad som avgör graden av inramningsaktivitet i organisationerna. Min analys har visat att de tre studerade organisationerna arbetar olika mycket med att rama in sin verksamhet. Dagöholm verkar arbeta mindre med detta än KRIS och Basta. Varför det är så ger inte denna studie något entydigt svar på. Två iakttagelser kan dock göras.

Den första bygger på min analys av organisationernas olika finansieringsmix. Dagöholms finansieringsmix består nästan uteslutande av givna ersättningar. Som jag beskrivit är det också för dessa som Dagöholm ramat in sin verksamhet. KRIS och Basta har däremot en större blandning av olika finansieringskategorier. Det kan alltså vara så att dessa organisationer ska möta betydligt fler krav, förväntningar och olika perspektiv på vilken roll de ska fylla att de helt enkelt måste vara aktivare med att rama in sin verksamhet för att möta denna verklighet. Här kan jag dock inte utifrån denna studie avgöra kausalitetssambanden. Det skulle nämligen också kunna vara så att organisationerna lyckas vinna legitimitet och stöd hos fler aktörer och därmed bredda sin finansieringsmix på grund av att de bedriver ett aktivt inramningsarbete där de lyckas koppla samman sina och flera finansiärers ideologiska ramar.

En andra iakttagelse som kan göras handlar om tidens betydelse för hur inramningsprocesserna se ut hos de studerade organisationerna. Dagöholm har funnits betydligt längre än de två andra organisationerna i studien. Dessa organisationer förefaller ha ett större behov av att arbeta strategiskt med sitt inramningsarbete för att vinna gehör och stöd i omgivningen medan Dagöholm har en stabil och inarbetad ram som de arbetar i. Detta pekar mot att nya organisationer, med sina specifika idéer, har ett långsiktigt arbete att göra när det gäller att rama in sin verksamhet för att vinna legitimitet och stöd hos omgivningen. För att kunna uttala sig säkert om detta skulle dock en studie över längre tid behövas göras.

Egna tankar om framtiden

Jag startade uppsatsen i en berättelse om starten på en process där frågan hur den svenska välfärden ska organiseras stod i centrum. I mitt empiriska material har jag mött tre organisationer som bedriver välfärdsproduktion som under i alla fall det senaste århundradet i Sverige primärt producerats av det offentliga. Dessa organisationer finansieras nu till stor del av ersättningar för det arbete som de utför. De här organisationerna sysslar dock också med andra verksamheter och har

även andra fokus är att ”bara” producera välfärdstjänster. Finansieringen är mixad och flera krav och förväntningar ställs på dessa organisationer. Detta tror jag behöver uppmärksammas både av organisationerna och av det offentliga när resurser tilldelas och krav ställs. Förhoppningsvis kan så väl den enskilda organisationens bredd i aktiviteter och finansiering som mångfalden av organisationer med olika uppdrag och målgrupper fungera som en hävstång för kvalitén i den verksamhet som bedrivs. Detta behöver organisationerna bli duktiga på att visa och finansiärerna duktiga på att se. Då tror jag att gränslandet mellan ideell- och offentlig sektor kan bli en kreativ arena för utveckling av den svenska välfärden.

Källförteckning

Böcker och artiklar

Ahrne, Göran (1994). *Social organizations: interaction inside, outside and between organizations*. London: Sage

Andersen, Ib (1998). *Den uppenbara verkligheten: val av samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Benford, R.D. & Snow D.A. (2000). *Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment*. Annual Review of Sociology 26:611-39

Bergmark, Åke (1994). *Från bidrag till ersättning?: om kommunernas stöd till de frivilliga organisationerna inom den sociala sektorn*. Sköndal: Sköndalsinstitutet

Einarsson, Torbjörn & Wijkström, Filip (2007). *Analysmodell för sektorsöverskridande statistik: fallet vård och omsorg*. Stockholm: EFI

Goffman, Erving (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Cambridge, Mass.: Harvard U. P.

Grønbjerg, K & Salamon, L (2002). "Devolution, Privatizations, and the Changing Shape of Government-Nonprofit Relations" i State of the Nonprofit America, ed Salamon, L. Washington D.C: Brookings Institution Press

Hallgren, Thomas, Hilborn, Ingegärd & Sandström, Lena (2001). *Kommunala driftentreprenader: konkurrensutsättning inom äldre- och handikappomsorg, skola, fritid och kultur*. [Ny utg.] Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Heckscher, Gunnar (1951). *Staten och organisationerna*. 2., omarb. uppl. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.

Johansson, S. (2003) *Stöd eller styrning? En utvärdering av statsbidragsmodellen till ideella organisationer inom det sociala området*. Stockholm: Socialstyrelsen 2003-123-10

Johansson, S. (2005) *Ideella mål med offentliga medel. Förändrade förutsättningar för ideell välfärd*. Stockholm: Sober Förlag

Lewin, Leif (1992). *Samhället och de organiserade intressena*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts juridikförl.

Lundqvist, Torbjörn (2003). *Konkurrensvisionens framväxt: konkurrenspolitik, intressen och politisk kultur*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier

Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (1997). *The nonprofit sector in Sweden*. Manchester: Manchester University Press

Pettersson, Lars-Olof (2001). *Från rivstart till stopplag: privatiseringsvägen i välfärden 1979-2001*. Stockholm: Agora

- Pfeffer, J & Salancik, G. (1978). *The external control of organizations: a resource dependence perspective*. New York: Harper & Row
- Rathgeb, S & Grønbjerg, K (2006). "Scope and Theory of Government-Nonprofit Relations" i Powell, W & Steinberg, R(red.) (2006). *The nonprofit sector: a research handbook*. 2. ed. New Haven: Yale University Press
- Regeringskansliet, Kulturdepartementet (1999) *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?* Rapport från en arbetsgrupp. Stockholm: Nordstedts.
- Salamon, L. (red.) (2002). "The tools of government: a guide to the new governance"e. Oxford: Oxford University Press
- Sjöstrand, Sven-Erik (1985). *Sambhällsorganisation: en ansats till en institutionell ekonomisk mikroteori*. Lund: Doxa
- Smith, S (2002). Social services. *The state of nonprofit America*. S. 149-186
- Snow, David A. and Robert D. Benford (1988). "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization." *International Social Movement Research* 1: 197-217.
- Snow, David A., R. Burke Rochford, Jr., Steven K. Worden, and Robert D. Benford. (1986). "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation." *American Sociological Review* 51: 464-481.
- SOU2007:66 (2007). *Rörelser i tiden - Slutbetänkande av Utredningen om den statliga folkrörelsepolitiken i framtiden*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 1998:38 (1998). *Vad får vi för pengarna?: resultatstyrning av statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området : betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 1987:33 (1987). *Ju mer vi är tillsammans. Betänkande från 1986 års Folkrörelseutredning*. Stockholm: Allmänna Förlaget
- Statskontoret (2004). *Bidrag till ideella organisationer: Kartläggning, analys och rekommendationer*. Stockholm: Statskontoret
Tillgänglig på Internet: <http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2004/200417.pdf>
- Stenius, Kerstin (1999). *Privat och offentligt i svensk alkoholistvård: arbetsfördelning, samverkan och styrning under 1900-talet*. Diss. Stockholm: Univ.
- Sundström, Göran (2003). *Stat på villovägar: resultatstyrningens framväxt i ett historisk-institutionellt perspektiv*. Diss. Stockholm : Univ., 2003
- Wijkström, Filip (2004). *The role of civil society: the case of Sweden in international comparison*. Stockholm
Tillgänglig på Internet: http://swoba.hhs.se/hastba/abs/hastba2004_019.htm
- Wijkström, Filip, Einarsson, Stefan & Larsson, Ola (2004). *Staten och det civila samhället: idétraditioner och tankemodeller i den statliga bidragsgivningen till ideella organisationer*. Stockholm: Socialstyrelsen
Tillgänglig på Internet: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2004/2004-123-26>

Wijkström, Filip & Einarsson, Torbjörn (2006). *Från nationalstat till näringsliv?: det civila samhällets organisationsliv i förändring*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet (EFI), Handelshögskolan i Stockholm

Wijkström, Filip & Lundström, Tommy (2002). *Den ideella sektorn: organisationerna i det civila samhället*. Stockholm: Sober

Internetkällor

BASTA hemsida 1

<http://www.basta.se/page.asp?show=11>

den 13 januari 2010

BASTA hemsida 2

<http://www.basta.se/page.asp?show=16>

den 13 januari 2010

Bastagruppen, historia, idéer och verksamheter

http://www.basta.se/bilder/original/BastaGruppen_0906.pdf

den 10 januari 2010

Dagöholms hemsida

<http://www.dagoholm.se/>

den 13 januari 2010

Faktablad om lönebidrag

<http://www.arbetsformedlingen.se/admin/Documents/faktablad/lonbid.pdf>

den 10 april 2010

IOGT-NTO hemsida

<http://www.iogt.se/Om-IOGT-NTO/Verksamhetsomraden/>

den 13 januari 2010

KRIS hemsida

www.kris.a.se

den 10 april 2010

Regeringsförklaring 2006, Fredrik Reinfeldt den 6 oktober 2006

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/6316/a/70232>

den 3 september 2010

Skolverket, statistik kring den svenska skolan.

<http://www.skolverket.se/sb/d/1638>

den 15 april 2010

Övrigt material

Avtal mellan Föreningen KRIS och Programnämnd Social Välfärd i Örebro kommun
Upprättat den 2007-10-18

Bokslutsrapport 2009 Basta

Bokslutsrapport 2009 Dagöholm

Bokslutsrapport 2008 KRIS

Kriminalvården - Om statsbidrag till KRIS

Förfrågningsunderlag Dagöholm

Anbudsunderlag ifyllt av Dagöholm hösten 2009

Socialstyrelsen - Ansökan om projektmedel

Upprättat av Byrådirektör Åke Setréus, Socialtjänstavdelningen på Socialstyrelsen 2008-04-14

Intervjuer

Intervju med Lasse Liljegren, Verksamhetschef KRIS Örebro, den 15 september 2009

Intervju med Steve Holm, Biträdande verksamhetschef KRIS Örebro, den 15 september 2009

Intervju Lars Göran Andersson, Utvecklingschef Dagöholm den 15 december 2009

Intervju med Lars Westberg, Ekonomiansvarig Dagöholm, telefon, den 28 maj 2010

Intervju Lars Svedin, administrativ chef BASTA, den 10 november 2009

Intervju Lars Svedin, administrativ chef BASTA den 15 mars 2010

Intervju Kristina Blixt, Projektkoordinator BASTA, den 10 november 2009

Intervju Kristina Blixt, Projektkoordinator BASTA, den 15 mars 2010